

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Філософський факультет
Кафедра політичних наук

**ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ЩОДО ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ**

Кваліфікаційна робота
зі спеціальності 052 - Політологія
освітнього рівня «бакалавр»

студентки
V курсу ОР «бакалавр»
заочної форми навчання
Марії Філіпович

Науковий керівник:
доктор політичних наук,
доцент
Ігор Петренко

Допущено до захисту:

Завідувач кафедри _____

Київ-2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ ЯК ОБ'ЄКТУ ПОЛІТОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ	6
Висновки до 1 розділу	21
РОЗДІЛ 2. СТАН ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ	22
Висновки до 2 розділу	36
РОЗДІЛ 3. УМОВИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ТА ФОРМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ	37
Висновки до 3 розділу	53
Висновки	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства супроводжується кардинальними перетвореннями і найчастіше визначається як соціальна трансформація, під якою я розуміємо швидкі, глибокі та якісні зміни у всіх областях життєдіяльності, в тому числі й у сфері трудової міграції.

Трудова міграція є одним з важливих каналів глобалізації, що надає можливості зекономити на вартості робочої сили розвиненим країнам, а менш розвинутим - долучатися до сучасних фінансових потоків і технологій. Пандемія COVID-19, яка вплинула майже на всі сфери суспільного життя та викликала, за висновками Світового банку, МВФ й відомих економістів, найсильнішу рецесію з часів Другої світової війни, зачепила й міграційні процеси. Карантин практично зупинив міграційні потоки, але справа не в тому, так як це тимчасове явище. Принципово нові тенденції і явища, що відбуваються у соціально - економічному та політичному середовищі, сприяють зростанню чисельності трудових мігрантів. Обсяги трудової міграції, що зростають останнім часом, призводять до дисбалансу між попитом і пропозицією на робочу силу на локальних, національних та регіональних ринках праці, а також здійснюють суттєвий вплив на майбутній розвиток суспільства.

На сьогодні Україна є країною походження, транзиту і призначення для міграційних потоків. У кількісному вираженні велика частина цих потоків здійснюється у формі регіональних міграцій, що пов'язують Україну з сусідніми країнами СНД на сході і з новими державами-членами ЄС на заході. Україна продовжує залишатися країною походження трудових мігрантів як для СНД, так і для ЄС. Значна частина цих потоків характеризується нелегальною циркулярною міграцією, наслідком якої є втрата для внутрішнього ринку молодого й освіченого працездатного населення.

Трудова міграція на вітчизняному ринку праці не тільки сприяє зменшенню пропозиції робочої сили, а й забезпечує зниження її якості.

Збільшення чисельності трудових мігрантів призводить до соціальних, економічних та демографічних втрат для суспільства і потребує активної діяльності державних органів управління, особливо спрямованої на розроблення ефективних стимулів, щодо створення нових робочих місць, забезпечення гарантій зайнятого населення, покращення соціального захисту та рівня життя.

Метою роботи є комплексне дослідження особливостей державної політики України щодо трудових мігрантів.

Виходячи з мети дослідження, в роботі поставлені такі **завдання**:

- окреслити ставлення міграційної проблематики як об'єкту політичного аналізу;
- з'ясувати стан трудової міграції в Україні;
- проаналізувати умови стратегічного планування та форми державної політики України щодо трудових мігрантів.

Об'єкт дослідження – трудова міграція.

Предмет дослідження – особливості державної політики України щодо трудової міграції.

Методи дослідження. У роботі зроблено акцент на соціально-філософському світогляді, системному підході, що спирається на єдність соціального та економічного, теорії й практики, наскрізно пронизаних герменевтичною, феноменологічною та екзистенційною діалектикою. Використовуючи в роботі передусім вітчизняну теоретико-методологічну спадщину, автор у своїй роботі базується на методологічному плюралізмі та об'єктивізмі.

Під час дослідження автор користувався такими науковими методами:

- системний підхід, який дав можливість зрозуміти основне завдання міграційної політики та її складові;
- структурно–функціональний, який дав змогу визначити основні складові регулювання трудових міграційний процесів та їх взаємозв'язок між ними;
- порівняльний метод, за допомогою якого було порівняно

середньомісячний заробіток в Україні, та найблищих європейських сусідів які на сьогоднішній день у своїй політиці зробили все для зацікавленості та простоти приїзду робочих мігрантів з України.

Структуру роботи складає вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 71 сторінки. Список використаних джерел нараховує 82 найменування. Також робота містить 6
рисуноків та 3 таблиці.

РОЗДІЛ 1.

СТАНОВЛЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ ЯК ОБ'ЄКТУ ПОЛІТОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Визначальною ознакою цивілізаційного поступу людства є сучасна глобалізація. Вона настільки динамічно вривається в усі сфери суспільного життя, що породжує неоднозначне сприйняття й оцінки загалом. Найбільше помітен її вплив на державу, економіку та суспільство у тих країнах, які прагнуть мобілізувати свої сили задля проведення економічних реформ, відстоювання культурних цінностей, вибору моделі майбутнього розвитку. Це повною мірою стосується й нашої України. Історично феномен глобалізації вже не раз був присутній на українських теренах. Навіть у дуже далекі часи, коли мав місце рух народів з Азії на чорноморські степи, лежали в їх основі прояви глобалізації. Звісно, тоді це відбувалося на зовсім іншій технологічній основі.

Нині Україна постала вже перед загрозою п'ятої хвилі української міграції, яка, на думку експертів, розпочалася з 10-х років ХХІ ст., охопила перш за усе, молодь, причому, добре освічену, та вирізняється переходом до міграції населення як способу життя [49]. Відповіддю людей на багаточисельні національні й глобальні виклики функціонування держави, її економіки та суспільства та є нова міграційна мотивація. Не найкращі місця нині посідає Україна у міжнародних рейтингах економічної свободи (index of Economic Freedom), найбезпечніших для життя країн (index The Global Peace index), щастя (index of Happiness), легкості ведення бізнесу (Doing Business/ease of doing business), глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness index) (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Україна в міжнародних індексах у 2015-2019 роках (місце) [11]

В Україні неймовірно низька оплата людської праці: середньомісячна мінімальна заробітна плата (основний соціальний стандарт) – у порівнянні з країнами – реципієнтами основної частки українських мігрантів Іспанії (858 євро), Польщі (503 євро), Великої Британії (1401 євро), Португалії (677 євро), Німеччини (1498 євро) – відстає у рази (в 2017 році становила 110 євро, у 2020 – 297 євро) (рис. 1.2).

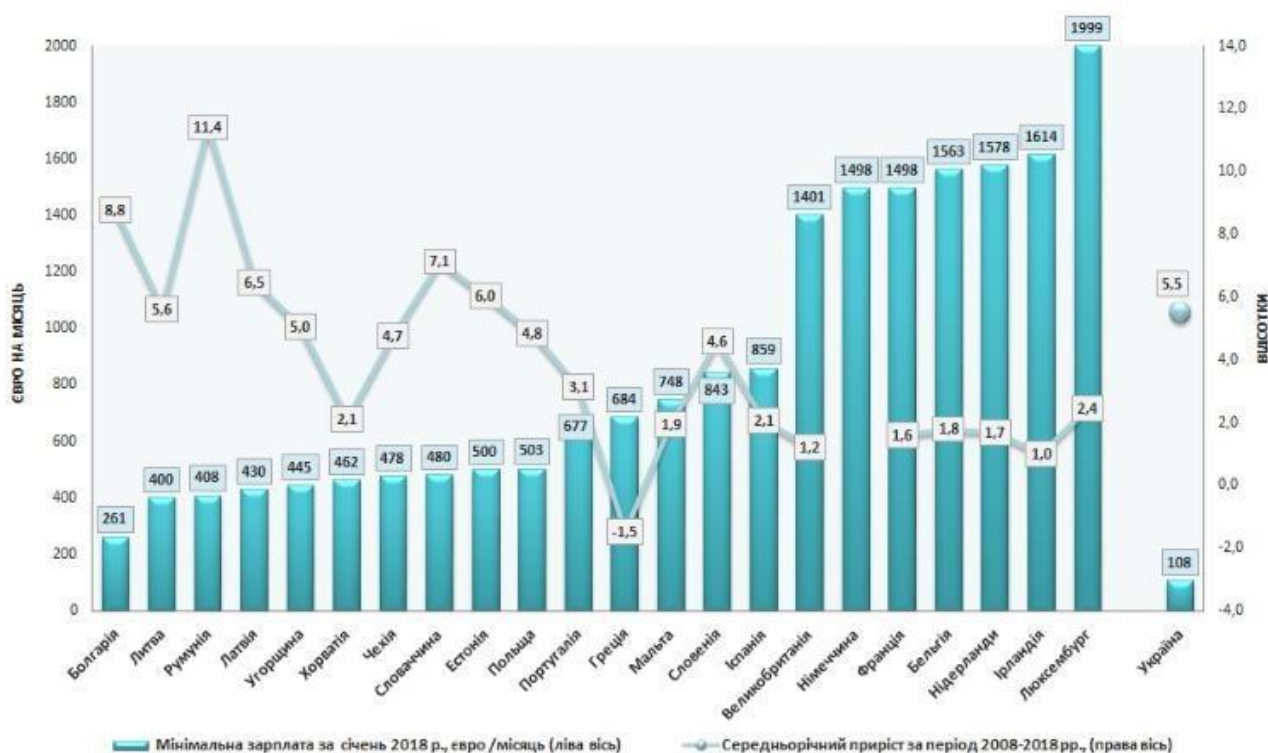

Рис. 1.2. Поточний рівень мінімальної зарплати в країнах ЄС та Україні [42, с. 170]

В Україні відсутні точні дані про структуру, обсяги, напрями міграційних переміщень населення. Причиною цьому є тривале зволікання з проведенням демографічного перепису (останній проводився в 2001 році), відсутність стимулювання до ведення на належному рівні реєстраційної статистики, складності з організацією збору даних про трудових мігрантів, їх працевлаштування, доходи, та тривалість поїздок тощо. Дає змогу отримати таку картину огляд доступних джерел про обсяги сучасної української трудової міграції. Загальна кількість трудових мігрантів:

- 5,8 млн осіб (Звіт з міграції спеціальної комісії ООН за 2017 р.).
- 4 млн осіб (16% населення країни) – дані Центру економічної стратегії (за 2017 р.).

Чисельність українців, які одночасно працюють за межами країни, становить (з числа тих, хто сплачує податки в Україні):

- 3 млн осіб (за даними ІДСД НАНУ),
- 2,7–2,8 млн осіб (за даними Центру економічної стратегії).

За період 15 років (2002–2017 рр.) 6,4 млн осіб виїхало з України і не повернулося (3 млн виїхало через західний кордон, 3,4 млн осіб – через східний). Тривалість роботи за кордоном переважної більшості українських заробітчан, які повернулися до України, не перевищує одного року (29% – працювали понад рік, 14% – кілька років).

Кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) внаслідок конфлікту на Донбасі складає 1,6 млн осіб. Структура зайнятості ВПО в Україні:

9 % економічно активного населення (це прогноз зростання на найближчий період – 50 %);

20 % – офіційно працевлаштовані, інші вважають себе самозайнятими або працюють за усними угодами.

Країни призначення українських трудових мігрантів (за результатами аналізу даних Держстату України та МОМ (рис. 1.3; рис. 1.4).

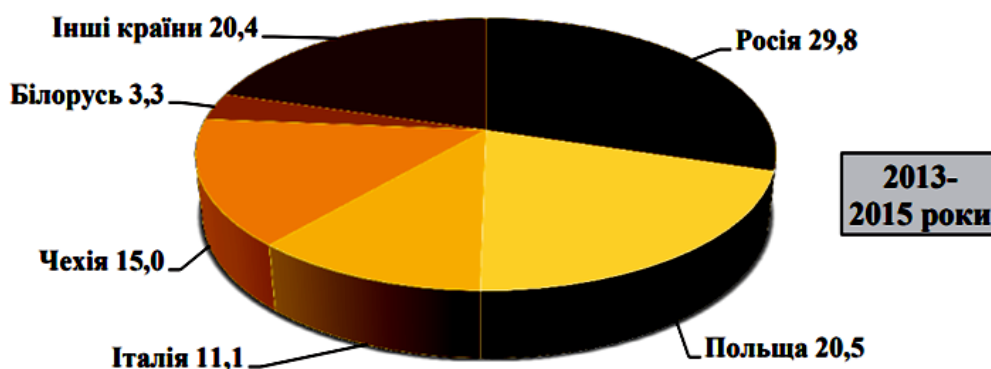

Рис. 1.3. Основні країни призначення українських трудових мігрантів в 2013-2015 рр. [47, с. 85]

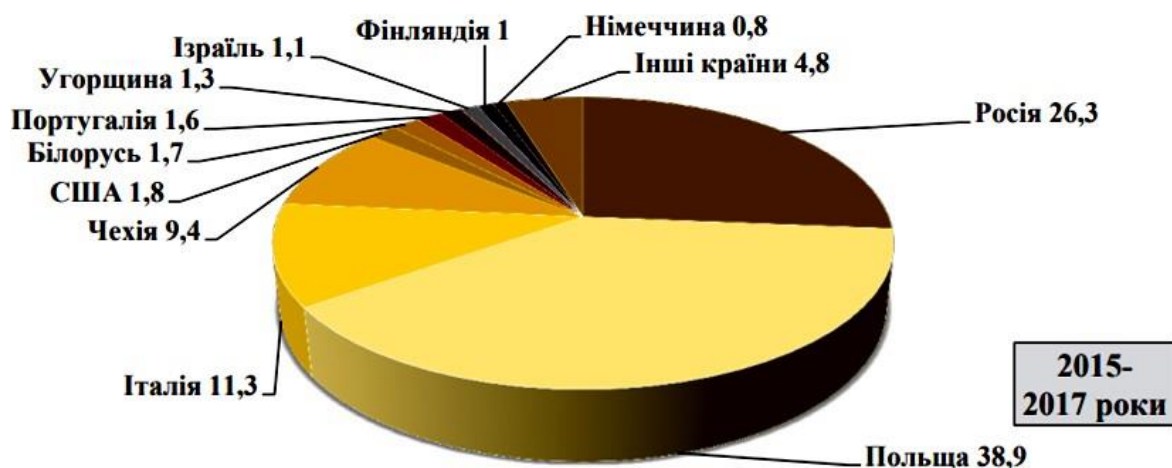

Рис. 1.4. Основні країни призначення українських трудових мігрантів в 2015-2017 рр. [47, с. 85]

Слід вказати, що в областях ситуація потребує окремого дослідження. Подібно до інших країн постсоціалістичного регіону, Україні властиве: недостатній обсяг інвестицій, низький рівень конкурентоспроможності продукції, дешева робоча сила, та низький рівень залучення економіки до міжнародного поділу праці.

З цієї позиції український ринок праці це надзвичайно привабливим для реалізації амбіцій міжнародного капіталу. У територіальному вимірі саме фактор глобалізації спричинився до занепаду промислових гігантів спочатку у західному регіоні (90-і роки ХХ ст.), а в ХХІ ст. в інших регіонах України. На жаль, в країні дуже мало було зроблено для того, щоб скоротити інтервенцію низько якісної товарної маси та збереження робочих місць. На Львівщині лише занепад ВО «Електрон» призвів до ліквідації 21 тисячі робочих місць та вивільнення робочої сили, до потенційної еміграції.

Наразі основними чинниками втрати трудового потенціалу є: регрес у структурному і професійному розподілі, диференціація соціально-економічних умов зайнятості та низька продуктивність праці.

До речі, звертаю вашу увагу, що прискорена міграційна мобільність

населення нині властива більшості країн Європи та іншим регіонам світу. Наприклад, у Польщі динаміка показника за аналогічний період значно вища, ніж в Україні. Вона породжує стрімке «оголення» національного ринку праці, пояснює високий попит польського роботодавця на українську робочу силу. Міжнародний перерозподіл робочої сили логічно веде до запуску нових схем боротьби за людську працю.

Не однозначними є і наслідки міграційних процесів. Збільшується їх вплив на соціальний, політичний та економічний розвиток України. І від ефективності міграційної політики держави багато в чому залежить саме ступінь цього впливу.

Тому, головним завданням розвитку системи управління міграцією є визначення на міждержавному рівні максимально узгоджених і максимально можливих меж внутрішньої компетенції держави саме в організації міграційного процесу.

Вивчення міграційних процесів спирається на використання положень міждисциплінарного підходу. З боку інтересів демографії, соціальної економіки і політики, економіки праці, а також регіональної економіки важливу роль відіграють ось такі концепції:

1. Концепція соціального капіталу (якісна характеристика суспільства або організації, що формується за рахунок наступних складових: норми та спільні цінності, взаємна довіра й соціальні мережі, іншими словами має двокомпонентну будову – ціннісно-нормативний та мережевий компоненти).
2. Концепція відтворення населення як збереження його міри (співвідношення якості та кількості). Згідно з таким принципом наслідки міграційних процесів аналізуються у двох фокусах можливого ефекту в контексті глобалізації економіки, суспільства (регіону-соціуму) та держави: позитивного та негативного.
3. Концепція міграційного капіталу (соціально-економічна категорія, яку використовують для позначення запасів соціально-економічних й інших

ресурсів (машини, споруди, професійні навички та знання, земля, досвід, сировина), що є походженням потоку благ (товарів і послуг) у часі, та які є результатом міграційної активності населення).

4. Концепція духовно-інформаційної мобільності (ДІМ) нації. Дана концепція (про яку вже йшлося вище) сучасні глобалізаційні процеси гармонізує через активізацію використання національних (регіональних) чинників розвитку інтелекту українського суспільства в інноваційній моделі державотворення й інтеграції в Європу на рівно партнерських засадах. Феномен інтелекту України, його базові сегменти – культура, наука, мова, освіта, релігія, традиції, інформаційний простір тощо, впровадження модерних новацій, залучений людський капітал розглядається в комплексі як основа збереження інтелектуального суверенітету, системи національної безпеки, та екзистенційної ідентичності українців.

Також можна сказати, що в англійській економічній літературі словосполученню «наслідки міграційних процесів» відповідає поняття «міграційного ефекту» – рівня реального блага (доходу) чи його заміщення, яке впливає на рівень добробуту споживача (мігранта). Поняття «міграційного ефекту» стосовно сукупної економічної теорії ефективного використання ресурсів, а також є складовою концепції добробуту і економічної політики та її використовують для визначення можливої реакції споживача на зміну відносних цін (вплив на попит) та реального доходу (позначення «ефекту заміни» чи «ефекту доходу»).

Спираючись на наведену методологічну основу, загальна схема цього дослідження є ось такою:

- групування наслідків трудно міграційних процесів та логіко-структурна схема їхнього дослідження;
- методи соціологічного моніторингу наслідків міграційних процесів та їх інформаційне забезпечення.

Дослідження міграційних процесів та побудова логіко-структурної

схеми даного аналізу ґрунтується на використанні певних класифікаційних ознак міграції. У спеціальній літературі отримала поширення класифікація таких ознак як:

- за часовими ознаками: безповоротна чи постійна, яка пов'язана з остаточною зміною постійного місця проживання, і тимчасова, що передбачає переселення на чітко визначений період часу (як приклад, навчання чи робота за контрактом);
- за способом подолання кордону – внутрішня (на території країни) і зовнішня (з виїздом за державний кордон) еміграція;
- за календарем: сезонна, що включає щорічні переміщення людей в певні періоди року (як приклад, збір врожаю), цілорічна, хронічна;
- за формою реалізації: суспільно організовану, що має підтримку з боку державних інститутів й громадських організацій, при їх економічно-організаційній підтримці, та неорганізовану, що проводиться за кошти та з силами безпосередньо самих мігрантів без організаційної й матеріальної підтримки з зовні;
- за регулярністю прояву: постійна, періодична, маятникова, яка характеризується регулярними поїздками за межі свого населеного пункту до місця навчання чи роботи, епізодична, що передбачає нерегулярні як в напрямі, так і у часі поїздки (туристичні, комерційні, культурно-побутові тощо);
- за відношенням до виду людської діяльності: політична, економічна чи трудова, інтелектуальна, етнічна, освітня, релігійна чи культова, медико-соціальна тощо;
- за роллю в організації суспільного порядку: життєзабезпечуюча, компенсаційна, трансформаційна.

Також важливо зазначити, що наслідки процесів міграції особливою мірою будуть детермінуватися саме видовими особливостями людської діяльності. Показовим є характер наслідків впливу міграцій на демографічну сферу (демографічну ситуацію), соціально-трудова сферу (трудова

потенціал залежить як від якісного, так і від кількісного складу емігрантів – вимушені емігранти, біженці, депортовані, військовий контингент, що виводиться з інших країн).

Експерти вказують на важливість для аналізу наслідків міграції є такі її ознаки: постійність чи безповоротність. Аргументом у цьому випадку є те, що більшість мігрантів – люди, які причетні до створення неприємностей як собі, так і державі; що в результаті міграційного «навантаження» на сферу проживання виникають специфічні конфлікти між різноманітними категоріями населення (класові, регіональні, етнічні); що дороговизна і обмеженість житла часто не дозволяють емігрувати як індивідуально, так і групами; що інститут «дозволу на житло» забезпечує порядок, з одного боку, та обмежує права людини, з іншого. Як вказують вчені, процес адаптації, за умов незворотних переселень або міграцій, пов'язаний саме з різкою зміною матеріального, соціального й психологічного станів індивіда, котрий змінив місце проживання. Змінюються соціальне оточення, зміст самої праці, при міграціях на далеку відстань – клімат. У місцях поселення не мають свого житла впродовж тривалого часу переважна більшість мігрантів.

Аналіз наслідків тимчасової міграції часто пов'язують з природним бажанням людей (насамперед молоді) жити краще. Молоді люди намагаються будувати своє особисте життя й кар'єру за місцем навчання, де вони виробили визначені стереотипи поведінки, адаптувались, «встановили» соціальні зв'язки.

Наслідки сезонної міграції передусім аналізуються з економічної точки зору. Водночас, вона нерідко може призвести до міжгрупових конфліктів на мікро етнічній основі, оскільки на ринку праці виникають протиріччя між сезонною (немісцевою) та місцевою робочою силою. До особливостей маятникової міграції можна віднести монотонність її характеру. Дехто до регулярних поїздок легко адаптується, а дехто скаржиться на дефіцит вільного часу, погіршення стану здоров'я, неприємності на роботі через запізнення тощо [71].

Складний процес адаптації за умов трудових маятникових міграцій має свої особливості: мігранти маятникові забезпечені житлом, старі соціальні зв'язки значною мірою збережені, проблема приживаності повністю знята. Змінюються лише умови та місце праці, що, власне, й становило предмет прагнень маятникових мігрантів. Тому відносно безболісно здійснюється перехід у статус маятникового мігранта в порівнянні з адаптацією за умов переселень.

Отже, дослідження міграційних процесів має принципово важливе значення для розробки державної політики, формування нормативних умов, прогнозування суспільного розвитку, цінностей. По суті – це діагностика стану специфічного об'єкту. Складність її проведення пов'язана з тим, що у кругозір наукового інтересу попадають доволі різні не лише сторони соціокультурного дискурсу, а й прикладний інструментарій аналізування явищ та процесів. Це стосується політології, економіки й організації виробництва, культурної антропології, соціології, культурно-порівняльної психології, науки про комунікацію, релігієзнавства, географії тощо. Водночас, саме ці галузі наукових знань дають шанс комплексно здійснювати виміри міграційних процесів.

В умовах швидких кількісних та якісних змін світових міграційних процесів, що відбуваються під впливом глобалізації, зростає значення засобів і механізмів їх регулювання, надання ним організованого, безпечного та не конфліктного характеру. Основним елементом управління міграціями являє собою міграційна політика, як національних держав, так і їхніх об'єднань. Значення та вимоги до міграційної політики у сучасному світі закономірно зростають. По-перше, без адекватної міграційної політики неможливо використати значний позитивний потенціал міграції в інтересах розвитку, по-друге, спроможність національних урядів належним чином регулювати міграційні процеси є передумовою успішного розвитку міжнародного співробітництва в цій сфері, без якого регулювання міграцій як багатостороннього процесу неможливе. Враховуючи зростання обсягів

міжнародних переміщень, їх різно характерність та різновекторність, завдання держави щодо регулювання міграційних процесів надзвичайно ускладнюються. Крім того, держави обмежені в своїх діях унаслідок декларованих ними принципів поваги до прав людини та взятих на себе міжнародних зобов'язань. Тому питання змісту, предмету, сутності та особливостей міграційної політики привертає дедалі більшу увагу як політиків-практиків, так і науковців.

Міграційна політика – це комплекс розробок та заходів, спрямований на формування необхідних потоків і потрібної інтенсивності міграції населення.

Державна міграційна політика – система правових, адміністративних, організаційно-фінансових заходів та інформаційного забезпечення державними та неурядовими організаціями упорядкування міграційного простору, регулювання трудового міграційного руху населення із позицій національних пріоритетів, кількісного і якісного складу міграційних потоків, їх соціальної, демографічної та економічної структур.

Однак такий «операційний» підхід до визначення міграційної політики в сучасних умовах видається занадто вузьким. Він практично зводить міграційну політику, за висловом деяких авторів, до ролі «шлагбауму на шляху до ринку праці» і вже самим розумінням її змісту закладає розрив між задекларованими цілями і реальними результатами. Тому ще в 1980-х роках Валентина Мойсеєнко писала, що необхідно розрізняти вузьке і широке розуміння цього феномену. Відповідно, міграційна політика у вузькому сенсі – це вплив на механізми міграційного руху шляхом його стимулювання або, навпаки, обмеження, тоді як у широкому – на суспільні та соціально-економічні умови, які формують міграційну поведінку людей [59, с. 101].

З огляду на потенціал розвитку, притаманний міграційним процесам, відбувається поступовий перехід від розуміння міграційної політики як такої, що здійснюється в інтересах окремих країн, до політики у сфері міграції, що

забезпечує стабільність та розвиток країн і призначення, та походження мігрантів. З цієї позиції Галина Глущенко визначає міграційну політику як частину довготривалої стратегії, загальні принципи та методи якої вписуються у стратегію глобального розвитку. В її основі – принцип комплексного, системного підходу до регулювання всього спектра суспільних відносин, що виникає в зв'язку з міграцією. Метою цієї політики є забезпечення динамічного розвитку країн і походження, і призначення мігрантів, який сприятиме подоланню асиметрії, що лежить в основі глобальних переміщень людських потоків. Така політика спрямована на пошук і реалізацію взаємних інтересів країн донорів та реципієнтів, а також інших суб'єктів, які беруть участь у міграційному процесі на різних рівнях: працедавців, посередників, власне мігрантів [20, с. 275].

На початку ХХІ ст. створена під егідою ООН Глобальна комісія із питань міграції виробила цілу низку важливих рекомендацій саме для урядів й міжнародної спільноти у цілому, щодо фундаментальних принципів, змісту й напрямів міграційної політики. Характеризуючи недоліки в управлінні міграціями та труднощі, із якими стикаються уряди при формуванні міграційної політики, комісія зазначала, що занадто рідко важливі рішення, до прикладу, щодо ринку праці, розглядаються в контексті їхнього впливу на міграцію. Звідси існує потреба у комплексній міграційній політиці, що характеризується не лише єдністю погляду на всі міграційні потоки, а й обов'язково інкорпорацією міграційних питань в усі інші напрями політичної діяльності держави.

Один із ключових підсумків Глобальної комісії з питань міграції полягав саме що міграція, зважаючи на її потенціал, змушена стати інтегральною частиною економічних планів та стратегій розвитку кожної країни. Хоча, регулювання міграції залишається суверенним правом держави, його послідовність та гармонійність, як впливає з рекомендацій комісії, має забезпечуватися не тільки на національному, а й в той самий час на міжнародному рівні. Успішна міграційна політика держави повинна по-

перше, базуватися на міжнародно-правових стандартах, сформульованих в найважливіших міжнародних конвенціях щодо прав людини.

Адекватна міграційна політика зобов'язана відповідати декільком базовим критеріям. Ось деякі з них: по-перше, як писав відомий англійський дослідник Джон Солт (John Salt), її розробники та їх соціальні партнери повинні бути відмінно інформованими, причому використовувати за можливості найбільш актуально й достовірну інформацію. По-друге, формування міграційної політики повинно бути відкритим й прозорим. По-третє, процедури та правила, сформульовані у рамках політики, мають бути настільки ясними і не неоднозначними, наскільки це взагалі в принципі можливо. По-четверте, будь-яка політика має бути придатною до реалізації у рамках наявних ресурсів, у тому ж числі інформаційних та фінансових, а також ресурсу часу. І насамкінець, що особливо є важливим, політика повинна мати чіткі цілі й завдання, в ідеалі такі, що мають досягатися послідовно.

Можна сказати, що ключовим при формуванні політики є визначення її мети. Вона може формулюватися з різних позицій, зокрема, з міркувань забезпечення економіки робочою силою, компенсації демографічних втрат, геостратегічних інтересів держави, національної безпеки, або бути результатом комбінації цих та інших орієнтирів. Мета міграційної політики це поняттям конкретно-історичним, що змінюється залежно від етапу розвитку держави і суспільства, суспільного ладу, розстановки політичних сил, традицій та особливостей культури, міжнародних зв'язків тощо.

Багато авторів відзначають, що, крім прагматичних, дедалі більшого значення при формуванні міграційної політики набувають етичні міркування. Однак між обов'язком держави забезпечити безпеку та добробут власних громадян і повагою до прав людини незалежно від її громадянства, безумовно, виникають певні суперечності. Тому «міграційні проблеми, – вказує Мирон Вайнер (Myron Weiner), – не можуть зводитися лише до питань моралі. Разом із тим, – продовжує він, – вони, очевидно, не тільки

лише питаннями державного суверенітету, для яких моральні підвалини не мають значення». Ідеться про повагу до основоположного права людини на свободу і життя, що зобов'язує державу забезпечити вільний в'їзд та виїзд громадян, а також надання притулку іноземцям, які потерпають від переслідувань і не можуть скористатися захистом власної держави.

Формування міграційної політики та розроблення конкретних заходів з її реалізації потребують врахування особливостей та внутрішніх закономірностей розвитку міграційних процесів. Передусім необхідно розуміти, міграція є самодіяльним процесом, формою суспільної самоорганізації, тому арсенал засобів прямого впливу з боку держави обмежений. Як пише Ірина Прибиткова, «як всі соціальні самоорганізовані процеси, учасники яких оптимізують свою діяльність відповідно до власних (іманентних) інтересів, міграції піддаються регулюванню і ззовні лише опосередкованим шляхом». Таким чином, політикам важливо бути свідомими механізмами прийняття індивідуального рішення щодо міграції, на яке впливають як умови життєдіяльності людей (об'єктивні фактори міграції), так і особистісні реакції на ці умови (суб'єктивні фактори міграції, які залежать від статі, віку, освіти, сімейного стану, та інших характеристик особи, а також психологічного типу особистості, ціннісних орієнтацій тощо).

Необхідно також враховувати визначену Л. Рибаківським тристадійність міграційного процесу, де першою стадією є формування рухливості населення, другою – власне переміщення, а третьою – приживаність мігрантів на новому місці. Очевидно, політичний вплив, його методи та інструменти на різних стадіях міграції мають бути різними.

Завдання міграційної політики, як правило, реалізуються в чотирьох основних сферах: 1) регулювання міграції з метою запобігання прибуттю осіб, яким на законних підставах відмовлено у в'їзді, скорочення нерегульованих міграційних потоків, боротьба із правопорушеннями у сфері міграції; 2) сприяння нормативній міграції працівників, спеціалістів,

студентів, сімей тощо, тобто безпечному пересуванню з однієї країни до іншої з мінімальними труднощами і затримками й на законних підставах;

3) надання вимушеним мігрантам (біженцям, внутрішньо переміщеним особам, жертвам воєнних конфліктів) захисту та допомоги як в облаштуванні у місцях притулку, так і в поверненні на батьківщину в разі нормалізації ситуації;) сприяння максимальному використанню позитивного впливу міграції на розвиток в інтересах окремих мігрантів та суспільства в цілому, зокрема, інтеграції мігрантів у суспільство країни прийому, переказам зароблених за кордоном коштів, поверненню кваліфікованих мігрантів на батьківщину, зміцненню зв'язків з діаспорами тощо. Після формування цілей, принципів, пріоритетів настає черга впровадження політики. Для цього потрібна інформація, тобто збирання, опрацювання та розповсюдження, законодавство, що легітимізує та забезпечує досягнення поставлених цілей, а також адміністративні структури, на які покладено владні повноваження і які забезпечують впровадження політики у життя.

Значну роль в управлінні міграціями відіграє законодавча влада, яка визначає концептуальні засади міграційної політики, законодавчі норми та правила ставлення до мігрантів, їхні права та обов'язки. Опрацьовуються ці питання відповідно до позицій політичних партій та їхніх об'єднань. У країнах, де нагромаджено великий досвід багатопартійності, міграційні питання відіграють помітну роль у між партійній боротьбі. Умовно можна виділити соціал-демократичну, консервативну, ліберальну, та праворадикальну позиції, які у найбільш загальному сенсі розрізняються рівнем толерантності або нетолерантності до міграції. У країнах із розвиненим управлінням зовнішніми міграціями і багатим досвідом у цій сфері активними суб'єктами також є профспілки та союзи підприємців. Їхня зацікавленість пов'язана з впливом міграції на попит та пропозицію робочої сили, її ціну і, відповідно, ціну виробництва.

Суб'єктами управління міграціями є також інші дійові особи громадянського суспільства, такі як засоби масової інформації, що

інформують людей з питань міграції, відображають ставлення до неї суспільства, формують громадську думку, церква, що відіграє як етнокультурну, так і соціальну роль, і, звичайно неурядові об'єднання громадян. Крім правозахисних організацій, які здійснюють громадський контроль за дотриманням прав людини, благодійних організацій, які надають допомогу мігрантам, велике значення мають громадські об'єднання самих мігрантів. Вони представляють перед державою і суспільством інтереси цієї категорії осіб, забезпечують зворотний зв'язок з владою щодо результатів її діяльності у міграційній сфері.

Висновки до 1 розділу

У дослідженні міграційних процесів ключовими термінами є міграція населення та трудова міграція. Зокрема, міграція населення – це переміщення людей у територіальному просторі з метою пошуку нового місця постійного або тимчасового (на тривалий термін – не менше року) проживання.

Трудова міграція – це переміщення людей у територіальному просторі із метою пошуку місця роботи без наміру зміни місця проживання. В залежності від факту перетину міждержавних кордонів міграція може бути зовнішньою (міжнародною) або внутрішньою. У більш широкому розумінні міжнародну трудову міграцію можна також розглядати, як форму міжнародних економічних відносин, яка передбачає перетікання трудових ресурсів з одних країн до інших і відображає перерозподіл трудових ресурсів між галузями світового господарства.

Таким чином, однією з характеристик міграції населення є її трудовим характером, вона є фактором формування пропозиції робочої сили на регіональних, національних та міжнародному ринках праці.

Не однозначними є наслідки міграційних процесів. Збільшується їх вплив на соціальний, політичний та економічний розвиток України. Та від ефективності міграційної політики держави багато в чому залежить ступінь цього впливу.

Також можу зазначити, що міграційна політика є самостійним напрямом державної політики, який тісно пов'язаний із іншими її складовими як внутрішньо, так і зовнішньо політичного характеру. Вона є елементом політики народонаселення та водночас, як один із засобів проектування бажаного населення і робочої сили – частиною соціально - економічної політики, інструментом досягнення саме її цілей. Міграційна політика, з одного боку, виконує функції контролю за ним, а з іншого боку – спрямована на планування руху населення це є реакцією держави на стихійні переміщення людей.

РОЗДІЛ 2.

СТАН ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Сьогодні майже всі країни світу задіяні у трудовій міграції. По мірі збільшення інтенсивності переселень і чисельності трудових мігрантів зростають також й приватні трансферти, що формують окрему складову міжнародного фінансового ринку – міграційний капітал. Міграційний капітал трудових мігрантів має позитивний вплив на соціально-економічний розвиток країни через наявних у країні кваліфікованих працівників, розвиток технологій, збільшення інвестицій, тощо.

Вплив грошових переказів трудових мігрантів на економічне зростання держави на мою думку, можна вважати суперечливим. З одного боку, є ефект виникнення деформації на ринку праці, що погіршує інвестиційну привабливість саме як регіону, з іншого – у країні може відбуватися зменшення акумуляція людського та фінансового капіталу, і безробіття, що має позитивні наслідки для економічного зростання країни.

Сумарний результат від грошових переказів трудових мігрантів залежить від економічної політики країни та характеру використання приватних трансфертів.

Отже, для України грошові перекази трудових мігрантів мають суперечливий вплив на економічне зростання в державі.

Позитивний вплив приватних трансфертів полягає у наступних пунктах:

- 1) Притік до країни капіталу. Так, обсяг приватних переказів коштів із-за кордону в Україну, за даними Національного банку України, в 2019 році становив 11,99 млрд доларів (згідно офіційних і неофіційних джерел), що у порівнянні з 2018 роком, коли обсяг переказів дорівнював 11,2 млрд доларів, на 7,8 % більше, хоча порівняно із 2017-2018 рр., які були відповідно 23 % і 20 %, темпи росту обсягу переказів зменшились;
- 2) Покращення динаміки доходу домогосподарств. Зокрема, основною статтею доходів стали прибутки від закордонних заробітків у бюджетах 46,2% сімей заробітчачан (ці прибутки становлять понад 51% сімейного бюджету, ці показники варіюються від 20% до 50% у третини заробітчачан) [5];
- 3) прискорення темпів зростання ВВП. Починаючи з 2016 року, за даними Світового банку, обсяг грошових переказів від трудових мігрантів в Україну стійко перевищує 10% ВВП [а]. У 2016 році обсяг приватних грошових переказів становив 5,8% ВВП, або 5,5 млрд. доларів, з яких 20% прийшли не з формальних каналів, та 5,2 млрд доларів за три квартали 2017 року, що набагато більше, ніж обсяг іноземних прямих інвестицій [47, с. 83]. Можемо припустити, що грошових переказів від працівників-мігрантів було, ймовірно, більше, ніж свідчить офіційна статистика, оскільки для переказу коштів в Україну в основному мігранти використовували неформальні канали (рис. 2.1);

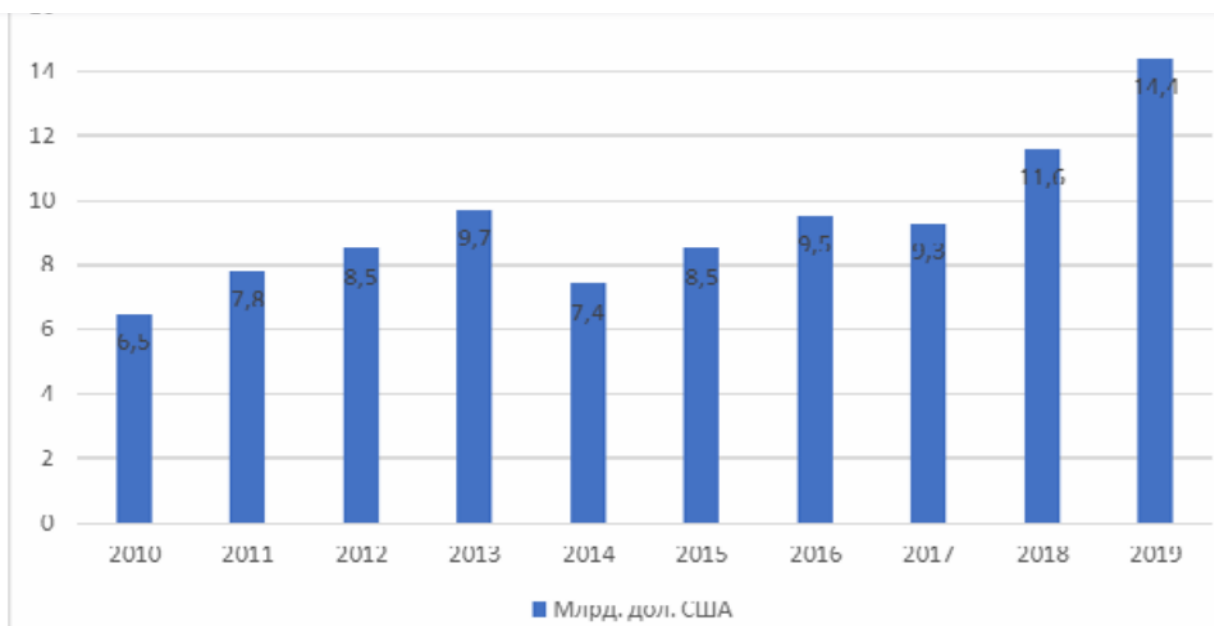

Рис. 2.1. Кількість грошових переказів від трудових мігрантів [18]

1) Збільшення заробітної плати та зниження безробіття. Відновлення в Україні реальної заробітної плати відбувається завдяки каналам пропозиції робочої сили і внутрішнього попиту на робочу силу. В Україні реальна заробітна плата з 2015 року має тенденцію до зростання і сьогодні явно перевищує рівень 2013 року. Звичайно, для працівників таке підвищення заробітної плати є дуже важливим, особливо в Україні, де ВВП на душу населення наразі є одним з найнижчих в Європі (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Реальна заробітна плата та реальний обмінний курс на основі вартості витрат на робочу силу (ULC) за 2010-2018 роки [19]

Щодо негативного впливу грошових переказів від трудових мігрантів на соціально-економічний розвиток України, то він проявляється насамперед у зростанні обсягів руху трудових мігрантів. Якщо до 2017 року 1,4 млн осіб працювало за кордоном, то у 2019 році кількість трудових мігрантів склала 2,8 млн осіб.

У ситуації зростання швидше за продуктивність реальної заробітної плати та скорочення робочої сили, нестача працівників та зростання витрат на робочу силу в решті-решт можуть стати стримуючим фактором в першу чергу для інвестицій. До того ж, це викличе складнощі у фінансуванні національних видатків, таких як пенсії та підтримка інфраструктури, якщо все більше українців будуть працювати за кордоном, а не вдома і платити там податки. Для країни зі старіючим населенням (збільшення середнього віку через низьку народжуваність та збільшення тривалості життя), тривала чиста еміграція людей працездатного віку у довгостроковій перспективі створить проблеми.

Вплив грошових переказів від трудових мігрантів на соціально-економічний розвиток України було оцінено за допомогою статистичного інструментарію.

Щоб виявити вплив рівня зайнятості та приватних трансфертів, банківських ставок на кредити та депозити в національній й іноземній, валютах та ВВП України, здійснили регресійний аналіз, в ході якого було побудовано наступні моделі.

Перша модель характеризує вплив приватних грошових переказів, обсяги грошових переказів у % до ВВП (x_1), експорту товарів та послуг у % до ВВП (x_2) на рівень зайнятості населення працездатного віку (y):

$$Y=50,31812+0,15279x_1+0,00118x_2 \quad (2.1)$$

Отже, при збільшенні приватних грошових переказів на 1% рівень зайнятості населення працездатного віку зростає на 0,15% за умови, що інші фактори залишаються незмінними; при збільшенні експорту товарів та послуг на 1% рівень зайнятості населення працездатного віку зростає на

0,001% за умови, що інші фактори залишаються незмінними. Взаємозв'язок, який виявлено за допомогою даної моделі можна вважати істотним, оскільки коефіцієнт детермінації знаходиться в межах 50%.

Regression Summary for Dependent Variable: Рівень зайнятості (Spreadsheet1) R= ,81079803 Ri= ,65739344 Adjusted Ri= ,48609017 F(2,4)=3,8376 p. (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2.

	b*	Std.Err.- of b*	b	Std.Err.- of b	t(4)	p-value
intercept			50,31812	7,269327	6,921977	0,002286
X1	0,581053	0,375404	0,098715	0,098715	1,547806	0,196583
X2	1,036361	0,375404	0,000428	0,000428	2,760653	0,50816

Друга модель покачує вплив приватних трансфертів, обсяги переказів у % до ВВП (x1), банківської ставки за кредитами (в іноземній валюті) (x2) на ВВП на душу населення (y):

$$Y=46643,64+2,21x1-3412,94x2 \quad (2.2)$$

Підсумовуючи, при збільшенні приватних грошових переказів на 1 млн. грн. ВВП на душу населення зростає на 2,21 грн. за умови, що інші фактори залишаються незмінними; при збільшенні банківської ставки за кредитами (в іноземній валюті) на 1% ВВП на душу населення зменшується на 3,4 тис. грн. за умови, якщо інші фактори залишаються незмінними. Взаємозв'язок, який виявлено за допомогою даної моделі можна вважати істотним, так як що, коефіцієнт детермінації дорівнює 0,6.

Regression Summary for Dependent Variable: ВВП на 1 особу (Spreadsheet1) R=,85663689 Ri= ,73382676 Adjusted Ri= ,60074014 F(2,4)=5,5139 p.

Таблиця 2.3.

	b*	Std.Err.- of b*	b	Std.Err.- of b	t(4)	p-value
intercept			46643,64	26436,98	1,76433	0,152444
X1	0,383458	0,310551	2,21	1,79	1,23477	0,284493
X2	-0,581712	0,310551	-3412,94	1822,02	-1,87316	0,134339

Третя модель характеризує вплив приватних грошових переказів обсяги грошових переказів у % до ВВП (x1), ВВП на душу населення (x2) на рівень зареєстрованого безробіття (за методологією ДССУ) (y):

$$Y=5,380936-0,746120x_1-0,000004x_2 \quad (2.3)$$

Отже, при збільшенні приватних грошових переказів на 1% рівень зареєстрованого безробіття зменшується на 0,75% за умови, якщо інші фактори залишаються незмінними; при збільшенні ВВП на одну душу населення на 1000 грн. рівень зареєстрованого безробіття зменшується у 0,004% за умови, якщо інші фактори залишаються незмінними. Взаємозв'язок, який виявлено за допомогою даної моделі можна вважати істотним, оскільки коефіцієнт детермінації є 0,61.

Regression Summary for Dependent Variable: Рівень безробіття (Spreadsheet1) R= ,86001380 Ri= ,73962373 Adjusted Ri= ,60943560 F(2,4)=5,6812 p (табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

	b*	Std.Err.- of b*	b	Std.Err.- of b	t(4)	p-value
intercept			5,380936	1,014780	5,30256	0,006077
NewVar4	-0,828071	0,30336	-0,746120	0,288633	-2,58501	0,061004

Var2	-0,051223	0,30336	-0,000004	0,000022	-0,15991	0,880705
------	-----------	---------	-----------	----------	----------	----------

Четверта модель характеризує вплив приватних грошових переказів, обсяги грошових переказів у % до ВВП (x_1), ВВП на душу населення (x_2) на банківські ставки за кредитами (в іноземній валюті) (y):

$$Y = 15,88159 - 0,76461x_1 - 0,00010x_2 \quad (2.4)$$

Отже, при збільшенні приватних грошових переказів на 1% банківські ставки за кредитами (в іноземній валюті) зменшуються на 0,76% за умови, що інші фактори залишаються незмінні) зменшуються на 0,76% за умови, що інші фактори залишаються незмінними; при збільшенні ВВП на душу населення на 1000 грн. банківські ставки за кредитами (в іноземній валюті) зменшуються на 0,1% за умови, що інші фактори залишаються незмінними.

Проведені розрахунки засвідчили, що приватні трансфери стимулюють зростання ВВП країни та й позитивно впливають на рівень безробіття. В цілому трудова міграція здійснює вплив майже на всі сфери соціально-економічного життя, але в сучасних умовах вплив грошових переказів залишається найбільш значущим саме для економічного розвитку країни.

З цього випливає, що пошук побудови результативного міграційного менеджменту та ефективною міграційної політики стають важливим завданням для органів державної влади з метою отримання позитивного ефекту від зазначених процесів як для країн-експортерів, так для країн-імпортерів. При цьому країни імміграції найбільш зацікавлені у працівниках висококваліфікованої праці, особливо нових і перспективних галузей, які мають практичний досвід роботи, що їм дає змогу отримати істотну економію на підготовці спеціалістів. Оскільки це є важливий чинник надходження у країну нових технологій, досвіду роботи, кваліфікаційної структури зайнятості професійної, швидкого й ефективного пристосування до умов світового ринку.

Управління міграцією це невід'ємна частина загальносистемного

механізму макроекономічного регулювання, яка здійснюється в єдиному ключі з проведенням політики зайнятості та підвищенням рівня життя населення, у поєднанні із заходами, спрямованими на сталий розвиток національного господарства та стабілізацію соціальної сфери в цілому.

Основною загальною ціллю державного регулювання міграції, є стабілізація соціальної системи і підвищення рівня життя населення. Відповідно до цього ключовою цільовою установкою регулювання міграції трудових ресурсів в Україні, на мій погляд, є подолання негативних наслідків стихійного пересування населення саме для підтримки стійкого економічного та демографічного розвитку країни на основі досягнення збалансованості поточних і перспективних потреб виробництва в трудових ресурсах та індивідуальних інтересів кожного члена суспільства, з урахуванням реалізації принципів вільного пересування та вибору місця роботи. Дана мета, яка є системоутворюючим елементом регулювання та оптимізації трудо міграційних процесів, на мій погляд, з одного боку вона, має організуючий початок, оскільки постає об'єднуючою основою, що забезпечує взаємозв'язок усіх елементів системи та її цілісність, з іншого боку - має економічний зміст, оскільки охоплює сферу економічних інтересів держави та суспільства.

Виняткова складність міграції населення передбачає собою необхідність реалізації сукупності підцілей (завдань), що й складає основу формування системи оптимізації даної сфери. Реалізація підцілей обумовлена необхідністю вирішення проблем, що виникають на конкретному етапі розвитку економічної системи в цілому та міграційних процесів зокрема, які виявляються за допомогою моніторингу механічного руху населення.

Міграція трудових ресурсів, як і будь-яке соціально-економічне явище, схильна до прямого й непрямого впливу з боку суб'єкта регулювання. Важливість та виправданість регулювання оплати і ринку праці: методики і методологія та оцінки використання прямих адміністративно-правових методів, інструментів впливу на процеси міграції трудових ресурсів,

зумовлюються необхідністю забезпечення національної безпеки України. Застосування непрямих методів дозволяє врахувати як інтереси держави, так і окремих мігрантів, не протиставляючи їх одне одному. Використання економічних регуляторів - іманентно внутрішнім змістом міграції як соціально-економічного явища. Їх певною мірою можна віднести до класу «м'яких» впливів, що органічно поєднується із ключовою метою системи регулювання.

Сучасні реалії висувають до числа першочергових завдання переходу та до стабільного, передбачуваного й ефективного розвитку економіки країни, що неможливо без спеціальних знань про перспективний розвиток українського суспільства. Вважаю, що прогнозування це один із ключових інструментів регулювання територіальних переміщень населення, так як дозволяє визначити майбутні тенденції розвитку соціальних, економічних та демографічних процесів в Україні і суміжних державах та згідно з ними встановити пріоритети міграційної політики. Очікувана демографічна ситуація, опрацювання сценаріїв зміни внутрішніх та зовнішніх умов економічного розвитку країни, прогнозування динаміки розвитку галузей національної економіки, а отже, це свідчить що, і їх майбутньої потреби у трудових ресурсах, повинні лягти в основу стратегічної орієнтації міграційної політики.

Основними інструментами регулювання і оптимізації трудо міграційних процесів пропоную саме такі як:

Перспективне планування розміщення продуктивних сил та територіальне планування. Державне планування розміщення продуктивних сил воно передбачає вирішення проблем підвищення ефективності національної економіки, раціонального використання наявних і залучених ресурсів, формування оптимальної структури та просторової організації господарських комплексів, забезпечення повної продуктивної зайнятості населення і його соціального захисту.

Планування територіального розвитку, включаючи в себе, розміщення

об'єктів капітального будівництва (мережі населених пунктів, інженерно-транспортного та енергетичного забезпечення територій), дозволяє підтримувати екологічну рівновагу, продовольчу безпеку, транспортно-комунікаційну єдність, державну цінність. У той же самий час, розподіл трудових ресурсів та географія територіальної організації суспільного виробництва багато в чому визначає формування тих чи інших міграційних потоків населення. У зв'язку з цим перспективне планування розміщення продуктивних сил та територіальне планування набувають дуже важливого значення з точки зору регулювання мобільності населення. При цьому доцільною представляється розробка систем взаємопов'язаних планів, що враховують соціальні й економічні нормативи, які дозволять забезпечити комплексний підхід і реалізацію принципів цілісності, безперервності, системності, взаємозв'язку, балансу інтересів та ефективності.

Інвестиційні програми. Даний інструмент регулювання дуже тісно взаємопов'язаний із розглянутими вище. Реалізація інвестиційних програм, які враховують демовідтворення, прогностичні сценарії економічного розвитку та міграційні процеси в суспільстві, розширює можливості для згладжування суперечностей інтересів держави і індивідуальних переваг мігрантів, які прямують переважно у напрямку регіонів, які динамічно розвиваються, значною мірою обумовлено обсягом та структурою капіталовкладень. Реалізація інвестиційних програм забезпечує дію ринкових регуляторів у рамках системи регулювання міграції трудових ресурсів.

Бюджетне субсидіювання. Бюджетне субсидіювання в якості інструменту регулювання міграції населення доцільно розглядати абсолютно на різних рівнях. Розглянемо більш вузьке які саме рівні, на регіональному рівні воно дає можливість надання фінансової допомоги місцевим бюджетам, скорочуючи або компенсуючи частину їх витрат на розвиток виробничої та соціальної інфраструктури. Це актуально в більшій мірі для регіонів з високим відпливом населення і критичною ситуацією на ринку праці. Обґрунтована державна підтримка на галузевому рівні, актуальна саме для

галузей економіки та сфер діяльності господарських комплексів, які відчують найбільш значні втрати кваліфікованих працівників в результаті міграції (будівництво, агропромисловий комплекс, сфера ІТ-технологій, наука та ін.).

Субсидіювання на рівні суб'єктів господарювання постає дуже важливим інструментом регулювання територіальних переміщень трудових ресурсів у мономістах, розвиток яких залежить від одного містоутворюючого підприємства або декількох організацій, пов'язаних умовами виробництва. Актуальним, на мій погляд, це механізм надання на конкурсній основі субсидій або грантів неурядовим організаціям під цільові міграційні програми. Важливо також врахувати досвід бюджетного субсидіювання міграції на індивідуальному рівні саме таких країн, як Австралія та Німеччина, які персонально фінансували переїзд та облаштування затребуваних унікальних і висококваліфікованих фахівців. При цьому число іммігрантів, необхідних на різних етапах економічного циклу, контролювалося за допомогою зміни розмірів й умов надання субсидій.

Кредитування. Даний інструмент регулювання найбільш дієвий при облаштуванні мігрантів на новому місці, їх інтеграції та адаптації у приймаюче суспільство. Диференційовані підходи до кредитування будівництва і придбання житла, розвитку приватного бізнесу та отримання освіти в регіонах - донора і реципієнта трудових ресурсів, можуть забезпечити скорочення не раціональних потоків міграції або активізацію мобільності населення в кращому для збалансованого розвитку національної економіки напрямку.

Страховання. На мій погляд, на сьогоднішній день, в період розширення потоків зовнішньої трудової міграції населення, дуже затребуваним є застосування різних схем обов'язкового добровільного страхування виїжджаючих за кордон українських громадян та іноземних осіб й розвиток, що в'їжджають до України. Страховий захист з точки зору регулювання міграції обумовлений об'єктивною потребою мігрантів у збереженні їхніх

майнових, особистісних та інших інтересів в країні прибуття, а також членів їх сімей, що залишилися на батьківщині. Важливу роль, на мій погляд, відіграють такі види особистого страхування мігрантів і членів їх сімей, як: страхування від нещасних випадків, страхування життя, від різних хвороб, медичне страхування та т.д..

Оподаткування. Механізм оподаткування - сильно дієвий інструмент регулювання переміщень трудових ресурсів, застосований у ряді розвинених держав. У даному випадку найбільш важливими є стимулююча, та регулююча функції оподаткування, реалізація яких дозволяє досягти вирішення конкретних міграційних проблем. Регулювання міграції може здійснюватися за допомогою податкових пільг та звільнень організацій, малих підприємств, сільгоспвиробників, які здійснюють капітальні вкладення, що знаходить відображення в результативності діяльності суб'єктів господарювання й відповідно, в формуванні платоспроможного попиту найманців на роботу. Пільгове прибуткове оподаткування працівників й індивідуальних підприємців воно може стимулювати приплив та скоротити або попередити відтік трудових ресурсів в певній місцевості.

Пільги та соціальні допомоги. Соціальна підтримка це поширений метод регулювання міграційних процесів у країнах, що приймають трудові ресурси для вирівнювання соціального стану мігрантів у порівнянні з іншими членами суспільства. Пільги в період облаштування мігрантів та виплати дозволяють їм скоротити витрати на розміщення у новому місці і переїзду. В країнах-донорах трудових ресурсів, зокрема в Філіппінах, система соціальної допомоги та пільг дуже активно використовується для стимулювання зворотних потоків трудових мігрантів. Можна зазначити що даний інструмент має бути обов'язково ретельно обґрунтований і опрацьований, оскільки головною загрозою для широкої системи соціального забезпечення є дестимулювання мігрантів до вступу у відносини зайнятості в приймаючому регіоні і формування «утриманських» настроїв.

Регулювання сфери оплати праці. Нівелювання міжрегіональних і

міжгалузевих диспропорцій розміру та динаміки заробітної плати в Україні, на мій погляд, є дуже важливим інструментом для згладжування існуючих в даний час у країні нераціональних міграційних потоків масового характеру, а також відтоку населення із сільської місцевості до міст і виїзду затребуваних фахівців за кордон.

Можна визначити також заходи організаційно-економічного характеру щодо покращення регулювання внутрішньодержавної і зовнішньої міграції трудових ресурсів.

З позиції вдосконалення системи регулювання внутрішньої міграції важливим є створення спеціалізованих територіально-функціональних управлінських та обслуговуючих структур з регулювання і підтримки переміщень населення в населені пункти та трудодефіцитні регіони. В якості однієї із функцій подібних структур має з'явитися розширення інформованості потенційних мігрантів саме про умови проживання і праці в різних населених пунктах країни шляхом створення доступних, регулярно оновлюваних інформаційних баз про стан ринку праці, потреби роботодавців у працівниках, про умови праці та її оплати на вакантних робочих місцях, умови життєдіяльності у приймаючих регіонах.

Аналіз тенденцій і практики управління зовнішніми переміщеннями трудових ресурсів в Україні свідчать саме про необхідність ув'язування міграційної політики з питаннями демовідтворення, розміщення продуктивних сил, регулювання ринку праці й зайнятості населення, модернізації освітньої галузі. Важливими видаються насамперед це розробка і забезпечення доступності для широкого загалу довідкових видань з переліками трудодефіцитних й трудо надлишкових професій по регіонах, населених пунктах і галузях економіки; створення інформаційних баз із питань виїзду громадян України за кордон (в тому числі з метою тимчасового працевлаштування), перебування, оформлення необхідних документів, отримання дозволів на працевлаштування, реєстрації, натуралізації в розрізі основних країн прийому, а також інформаційних баз

для іноземних споживачів (в першу чергу з країн СНД) про стан українського ринку праці, потреби наймачів в працівниках, умови праці та її оплати, умов життєдіяльності у країні, а також, про порядок проходження процедурних питань, пов'язаних з міграцією й працевлаштуванням в Україні.

Доцільно також організувати на офіційному урядовому інтернет-сайті постійно діючий web-форум, що розширить можливості консультування громадян України та іноземних осіб у скорочені терміни.

В рамках оптимізації міграції трудових ресурсів в межах країни, на мою думку, необхідна реалізація наступних заходів:

- збільшення обсягів капітальних вкладень у розвиток виробництва та інфраструктури регіонів й населених пунктів із високим відтоком працездатного населення;
- інвестування коштів в оновлення матеріально-технічної бази організацій бюджетних галузей у сільській місцевості та малих містах;
- стимулювання розвитку підприємницької ініціативи у сільській місцевості та малих містах шляхом надання податкових пільг, пільгових кредитів, субсидій;
- надання матеріальної допомоги прибулим працівникам, які потребують засобів для оренди і придбання житлового приміщення, надання мігрантам тимчасового житла,;
- видача субсидій на переїзд облаштування затребуваним працівникам та перевезення майна, які переїжджають в трудодефіцитні населені пункти;
- впровадження додаткових схем преміювання за кваліфіковану та високопродуктивну працю в галузях економіки та регіонах з високим відтоком кадрів;

В рамках вдосконалення регулювання міжнародної міграції трудових ресурсів в Україні за доцільне на моє бачення є наступне:

- По-перше, зниження розміру держмита, що визначається за видачу дозволів на працевлаштування й підприємницьку діяльність іноземців у депресивних населених пунктах, а також за дефіцитними спеціальностями і

професіями;

- По-друге, збільшення розміру економічних санкцій, що застосовуються до керівників організацій та індивідуальних підприємців за прийом на роботу іноземних громадян й осіб без громадянства, які постійно проживають за кордоном, та не мають спеціальних дозволів на працевлаштування в Україні;

- По-третє, розробка механізму спільного (державного та приватного) фінансування тимчасового виїзду за кордон із ціллю працевлаштування осіб, зареєстрованих у службі зайнятості, на певних умовах повернення коштів.

Висновки до 2 розділу

Підводячи висновки другого розділу можна сказати, що проведені розрахунки засвідчили, приватні трансфери мають позитивний вплив на рівень безробіття та стимулюють зростання ВВП країни. У цілому трудова міграція впливає в більшій мірі на усі соціально-економічні сфери, проте найбільш значущим у сучасних умовах залишається вплив грошових переказів на економічний розвиток країни.

З цього випливає, що пошук ефективної міграційної політики і побудови результативного міграційного менеджменту стають дуже важливим завданням для органів державної влади з ціллю отримати позитивний ефекту від зазначених процесів як для країн - експортерів, так для країн-імпортерів.

Результати польового дослідження показали, що міграційний досвід чоловіків та жінок ставить їх перед необхідністю долати різноманітні соціокультурні ризики чужорідного оточення, із якими їм зазвичай не доводиться стикатися вдома. Однак мігранти майстерно справляються з ними, вибудовуючи стратегії й тактики опору як «стратегії успіху», що дозволяють їм виживати навіть в постійно мінливих умовах їх динамічного життя.

Система регулювання і оптимізації в Україні міграційних процесів повинна насамперед забезпечити чіткий взаємозв'язок завдань, проблем,

напрямків і конкретних заходів адміністративно-правового, організаційного, економічного, соціально-психологічного характеру, а також, переважно для зовнішньої міграції трудових ресурсів, заходів із міжнародного співробітництва.

Демократичні реформи мають обумовити децентралізацію влади, що передбачає делегування частини владних повноважень місцевій владі, а не регіональним елітам, як це трапилось, зокрема, у багатьох пострадянських країнах. Місцеву владу населення може контролювати ефективніше, ніж центральну. "Концепція сталого розвитку передбачає створення такого соціального та економічного середовища, яке забезпечило б у майбутньому доступ до можливостей й ресурсів цивілізації, розширення стабільної участі кожного громадянина у розвитку суспільства як для нинішніх, так і для майбутніх поколінь".

Отже, можна сказати що, зміна моделей політичної участі, громадський контроль за прийняттям і виконанням рішень, передача певних владних повноважень місцевій спільноті сприяє формуванню відкритого суспільства. У ньому менше перешкод для агрегації й артикуляції інтересів, ефективніше діють політичні комунікації, а це вже сприяє виявленню проблем, запобіганню конфліктів, відтак і забезпеченню стабільності політичної системи. Так як, сталість розвитку залежить не лише від відтворення і збереження системних якостей, але й в першу чергу від адаптації політичних структур до змін зовнішнього середовища. Нині актуальною проблемою, що обов'язково потребує вивчення, є координація діяльності громадських асоціацій із органами влади. Вона дозволяє максимально використати ресурси для вирішення важливих суспільних проблем.

РОЗДІЛ 3.

УМОВИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ, ФОРМИ ТА СУЧАСНІ ЗДОБУТКИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО

ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

Політика щодо трудової міграції видається важливою складовою усієї міграційної політики, так як йдеться про найчисельніший міграційний потік, а також про канал міграції, який найбільше піддається державному регулюванню. Країни походження і призначення мігрантів мають різні інтереси у сфері трудової міграції, а отже, й засоби їх реалізації та різні політичні цілі. Разом із тим спільними для них є необхідність захисту прав мігрантів, протидія нелегальній міграції, забезпечення організованої міграції, зацікавленість у міждержавній співпраці. Щодо країн призначення, то, за визначенням Організації саме з економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР), після десятиліть марних спроб обмежити імміграцію вони відновили зацікавленість у трудовій міграції на відповідь потреб ринку праці. Особливий інтерес країн-реципієнтів викликають кваліфіковані працівники. За даними ООН, політику щодо залучення кваліфікованих мігрантів у 2011 р. проводили 39 % країн світу, тоді як у 2005 р. – лише 22 %. Причому серед країн із розвинутою економікою 60 % заохочують прибуття кваліфікованих працівників (у 2005 р. – 41 %) [392]. Спеціалісти МОП виділяють лише два основні типи прийому працівників-мігрантів. Це імміграція для постійного проживання, підставою для якої є в першу чергу працевлаштування, та тимчасова трудова міграція. В даний час, різниця між постійною та тимчасовою міграцією стає дедалі менш помітною.

Перший тип характерний для Канади, США, Австралії, проте й у Європі багато урядів розглядають нині імміграцію для постійного проживання саме як засіб забезпечення потреб ринку праці в робочій силі. Такий підхід відбір іммігрантів відбувається на основі певних критеріїв. Найбільш відомий це так званна канадська система балів, яку з певними модифікаціями запозичили також й інші держави, коли за спеціальною шкалою оцінюються здатність потенційних мігрантів до адаптації і активної участі в економічному житті. Мають значення їхній досвід роботи, вік,

знання мов, освіта, здатність до самозабезпечення, рівень зв'язків з країною призначення (попереднє навчання або робота у відповідній країні, наявність родичів). Подібну систему, націлену передусім саме на відбір кваліфікованих мігрантів, було запроваджено в 2008р. при видачі в'їзних віз до Великобританії. Це т. зв. п'ятирівнева система, за якої до першого рівня належать провідні менеджери, інвестори, й професіонали із найвищим рівнем підготовки, до другого – кваліфіковані представники професій, щодо яких відчувається дефіцит і які мають пропозицію щодо працевлаштування у країні, третій рівень охоплює некваліфікованих тимчасових працівників (з початком кризи видача відповідних віз була припинена), четвертий – студентів та учнів, п'ятий – молодих тимчасових працівників.

Регулюючи трудову міграцію, країни призначення мають вирішувати на мою думку, три основні завдання: по-перше, забезпечити необхідну ринку праці кількість іноземних працівників належної кваліфікації; по-друге, запобігати над експлуатації та порушенню прав мігрантів; по-третє, запобігати нелегальному працевлаштуванню іноземців. Найпоширенішим засобом регулювання доступу іноземців на національний ринок праці являє собою видача дозволів на працевлаштування. Передумовою є тестування, тобто перевірка, чи є серед місцевих працівників претендент на робоче місце, на яке прагне працевлаштуватися іноземець. Зазвичай, робоче місце може бути зайняте іноземцем, тільки в тому випадку, якщо впродовж певного часу на оголошення про вакансію не зголосився жоден претендент із числа місцевих мешканців (а для ЄС – громадянин будь-якої країни-члена). Наприклад, у Чехії із моменту оголошення про вакансію має пройти не менше ніж 21 день, у Португалії – не менше ніж 30, у Нідерландах – не менше ніж 35 днів. Якщо робоче місце не зацікавило місцевих працівників, в такому випадку видається дозвіл на працевлаштування іноземця. В одних країнах аргументовано довести необхідність залучення іноземного працівника повинен працедавець, але в інших в оцінку ситуації здійснюють компетентні державні органи, і найчастіше це міністерства праці.

Список дефіцитних професій можуть застосовуватися й для працевлаштування на тривалий термін, і для сезонного працевлаштування, як некваліфікованих робітників так і за професіями спеціалістів. До прикладу, у Великій Британії залучаються працівники для переробки риби та м'яса, та вирощування грибів, в Італії – середній медичний персонал, у Німеччині, Іспанії, Норвегії та Нідерландах – будівельники. Для того щоб переконатися, що наймання іноземців відбуватиметься лише в першу чергу за нагальної потреби, встановлюються досить високі внески за кожного працівника, що сплачує працедавець: це має стимулювати його до пошуків персоналу передусім на внутрішньому ринку праці. Також можна зауважити, що в деяких країнах закон зобов'язує працедавця виплачувати іноземцеві заробітну плату, не меншу за середню по галузі, що має запобігти як над експлуатації мігрантів, так й недобросовісній конкуренції місцевим працівникам з боку прибулих. У більшості випадків дозвіл на працевлаштування видається працедавцеві, а не працівникові. До останнього часу така практика була найпоширенішою, але останніми роками ситуація почала змінюватись.

Допуск працівників-мігрантів на територію країни працевлаштування передбачає оформлення робочої візи, для чого кандидат на будь-яку посаду повинен мати офіційно підтвержене запрошення від працедавця або трудовий контракт. Але в деяких випадках, віза видається без запрошення. Це є особливий вид візи для пошуків роботи, що є засобом залучення ініціативних працівників з-за кордону. Такий вид візи запроваджено в Австрії, Нідерландах, Німеччині, та в інших державах. Одним з інструментів регулювання трудової міграції являє собою квота, яка щорічно встановлюється урядом, наприклад, в Італії, Греції, Австрії, Іспанії, Португалії, та в інших країнах. Нею обмежується певна кількість працівників-мігрантів, які зможуть отримати дозвіл на працевлаштування, або частка іноземців у національній робочій силі чи конкретно на підприємстві. При визначенні квоти береться до уваги економічний

прогноз, проводяться консультації з усіма зацікавленими сторонами, передусім з профспілками та з працедавцями. Квоти можуть використовуватися як для прибуття нових іммігрантів, так само і для легалізації тих, які уже перебувають на території країни, але не мають належних дозволів на проживання та працевлаштування. З метою залучення кваліфікованої іноземної робочої сили, до того ж дуже добре інтегрованої в суспільство країни прийому, низка розвинених країн відкрила свій ринок праці для іноземних громадян – випускників навчальних закладів країни перебування. Після закінчення навчання іноземні студенти можуть певний час залишатися у країні з ціллю пошуку роботи. Тривалість цього дозволу різна, але приблизно становить шість місяців – у Данії, Швейцарії, Норвегії, 12 місяців – у Нідерландах та Японії, два роки – у Південній Кореї, три роки – у Канаді. Для отримання у подальшому дозволу на працевлаштування випускникові потрібно знайти роботу, яка б відповідала його професії та рівню його підготовки.

Таким чином, виходить, що у відповідь на потреби економіки політика розвинених країн щодо прийому іноземних працівників спрямована на раціоналізацію структури іммігрантів за віковими, професійно-кваліфікаційними, соціально-статусними та іншими критеріями, а також на цільове селективне та дозоване розширення прийняття тих категорій мігрантів, яких потребує економіка. Щодо норм, які мають забезпечити повернення тимчасового мігранта на батьківщину, в деяких країнах встановлено відповідальність працедавців. Вони зобов'язані звітувати перед державними органами про працівників, саме у яких закінчився контракт. Для забезпечення ротації застосовуються також певні норми, за якими сезонні працівники ні в якому випадку не можуть знову в'їхати в державу працевлаштування упродовж 3–9 місяців, а стажисти – 1–3 років після повернення на батьківщину. Наприклад Іспанія, включила у двосторонні угоди з країнами-донорами пункт про те, що після повернення на батьківщину мігранти зобов'язані реєструватися в іспанських

консульських установах, що є умовою їхнього подальшого в'їзду на сезонну роботу до Іспанії. Різними країнами застосовувалися форми фінансового стимулювання добровільного повернення мігрантів до батьківщини.

У сфері захисту прав мігрантів міжнародні норми вимагають однакового ставлення у сфері праці як до іноземців, які на законних підставах перебувають у країні, так і до власних громадян держави. Основні права людини повинні забезпечуватися незалежно від правового статусу мігранта. Такий підхід відповідає й цілком прагматичним інтересам країн-реципієнтів. Адже запобігання над експлуатації прибулих сприяє боротьбі із зміцненню правопорядку, тіньовою економікою, міжетнічного миру в суспільстві, захисту прав трудящих в цілому та забезпеченню соціального стану. Одним з поширених методів є насамперед санкції, часом доволі жорсткі, проти працедавців, які незаконно працевлаштовують мігрантів, та експлуатують їх. Важливо також зазначити, що визнання права мігрантів на вступ до професійних спілок, що допускається більшістю країн світу. Особливе значення мають заходи, спрямовані проти всіх форм дискримінації.

Відповідно до класифікації, запропонованої Міжнародною організацією праці, можна виділити основні чотири типи політики зовнішньої зайнятості, що практикуються країнами-донорами.

У разі, якщо держава не лише продукує рамкове законодавство, а й створює державні органи з реалізації процедур працевлаштування за кордоном, йдеться саме про тип політики, яку можна охарактеризувати як державне регулювання. Цьому типові політики притаманне втручання держави у ринок праці з ціллю сприяння міграції певних категорій працівників, причому в ті країни, в яких для цього створено шляхом міждержавних переговорів сприятливі умови. Складовою такої політики є заохочення переказів зароблених за кордоном коштів на батьківщину. Найбільш успішним прикладом є реалізації політики державного регулювання це Філіппіни. Ще одним типом політики у сфері трудової міграції це державна монополія, яка була характерною для колишніх країн

соціалістичного табору. Тепер з певними модифікаціями вона збереглася у В'єтнамі та Китаї, де лише державні органи наділені компетенцією щодо організації трудової міграції громадян за кордон. Попри всю розмаїтість підходів, усі країни походження стикаються по суті з однаковими проблемами й ведуть пошуки політичних рішень за тими самими напрямками. Зокрема, Міжнародна організація з міграції ці напрями класифікувала таким чином:

- захист працівників мігрантів від експлуаторських форм рекрутування і забезпечення їх необхідною допомогою;
- оптимізація переваг організованого працевлаштування за кордоном, передусім шляхом винайдення нових ринків праці та спрямування переказів саме через офіційні канали, а також їх ефективного використання в інтересах розвитку;
- зменшення негативних наслідків міграції кваліфікованих людських ресурсів;
- розбудова інституційних спроможностей та забезпечення міжвідомчої координації для забезпечення належних відповідей на виклики трудової міграції;
- поглиблення співпраці з країнами призначення мігрантів з метою забезпечення захисту їхніх прав, доступу до ринку праці та запобігання нелегальній міграції [380, с. 266].

Країни походження спрямовують свої політичні зусилля передусім на захист та впорядкування міграції мало кваліфікованих працівників. Так як, права мігрантів, що належать до кваліфікованої еліти, так успішно захищаються країнами перебування, зацікавленими в їх прибутті. Що ж до низько кваліфікованої робочої сили, її пропозиція значно більша, ніж попит на неї за кордоном, тому мігранти наражаються на ризики високої вартості міграції, та надвисокої оплати послуг посередників, які досить часто працюють з порушенням закону. Низько кваліфіковані працівники частіше страждають від над експлуатації у країнах перебування, порушень

попередніх домовленостей щодо конкретних умов працевлаштування, скорочення або й не виплати заробітної плати, відсутності соціального захисту, ксенофобії та проявів расизму тощо. Все це звичайно значно знижує позитивні наслідки міграції для мігрантів, суспільства та їхніх сімей в цілому. Внесок трудових мігрантів у підвищення добробуту своїх домогосподарств та у розвиток країни походження може бути більшим, якщо їм забезпечено конкретні умови праці, а їхні фундаментальні права є захищеними. З огляду на ці основні цілі країнами походження розроблено та застосовується низка політичних стратегій у сфері трудової міграції громадян за кордон. Основні з них полягають у нижче сказаному:

- забезпечення потенційних мігрантів необхідною для прийняття свідомого рішення про працевлаштування за кордоном інформацією, а також інформацією, яка полегшує їхню адаптацію за кордоном шляхом проведення семінарів з перед виїзної орієнтації та відповідних інформаційних кампаній;
- створення умов особливо для того, щоб голос мігрантів було більш почуто та враховано при формуванні відповідної політики шляхом підтримки земляцтв та інших громадських об'єднань мігрантів;
- спрощення правових рамок регулювання та раціоналізація працевлаштування за кордоном з тим, щоб занадто зарегульований порядок не став додатковим імпульсом до нелегальної міграції;
- ретельний нагляд за діяльністю рекрутингових агентств, особливо зарубіжних, з певною ціллю обману працівників та запобігання зловживанням працівників;
- встановлення, поряд із вилученням ліцензій, кримінальної відповідальності найбільш серйозних порушників (агенцій, та окремих осіб) порядку рекрутування працівників саме для роботи за кордоном;
- особлива увага щодо працевлаштування за кордоном найбільш незахищених категорій працівників, таких як до прикладу жінки, працевлаштовані в домашніх господарствах, некваліфіковані працівники;
- підвищення кваліфікаційного рівня працівників-мігрантів з метою

покращення їхніх умов працевлаштування за кордоном водночас із заходами щодо запобігання «відпливу мізків»;

- забезпечення надійних засобів гарантування виконання умов трудових контрактів шляхом підписання відповідних міждержавних угод, розвитку міжнародного співробітництва [380, с. 267].

Одною з найважливішої складовою політики держав походження щодо трудової міграції громадян за кордон це стосунки із приватним сектором. Так як одна із характерних рис сучасного розвитку міжнародної міграції – це перетворення її обслуговування на прибутковий бізнес. Наймання та транспортування мігрантів, їхня в першу чергу підготовка та інформування, оформлення необхідних документів – усе це є послуги, які надаються бізнесовими структурами, обсяги діяльності яких, як і оборотні кошти, постійно підвищуються разом із збільшенням переміщень людей. На ринку працюють як дрібні фірми, так і великі транснаціональні компанії. Встановлення законних вимог до їхньої діяльності й захист у такий спосіб інтересів працівників-мігрантів – ключовий обов'язок держави. Перше завдання – забезпечити законність діяльності посередників. Вона здійснюється лише шляхом реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності державною агенцією, як правило, міністерством праці, та оплати певного реєстраційного внеску. Але враховуючи значну кількість порушень саме у сфері працевлаштування за кордоном, багато зарубіжних держав застосовують не тільки реєстрацію, а й ліцензування посередницької діяльності та, відповідно, контроль за дотриманням ліцензійних умов. Досить важке питання – оплата послуг посередників. Відповідно до Конвенції МОП № 181 «Про приватні агенції зайнятості» (1997), яка набула чинності 2000 р., працівник повинен бути звільнений від оплати за послуги працевлаштування, натомість вони перекладаються на працедавця. Але на практиці так відбувається далеко не постійно.

Дипломатична допомога є важливою складовою захисту прав мігрантів за кордоном. У низці країн вона здійснюється через діяльність аташе з праці,

які призначаються саме до складу дипломатичних представництв за кордоном органами виконавчої влади, відповідальними за політику зайнятості населення. До прикладу, філіппінський аташе з праці має такі обов'язки як: вивчення ринку праці та можливостей працевлаштування філіппінців у країні перебування; захист працівників за кордоном у випадках, які підпадають під юрисдикцію дипломатичного представництва; участь у підготовці пропозицій щодо удосконалення політики трудової міграції; забезпечення співпраці із країною перебування в сфері праці.

Зокрема, держави – постачальники мігрантів намагаються всіма силами врегулювати становище своїх громадян за кордоном шляхом укладання домовленостей із країнами їх перебування. Модель такої угоди була розроблена МОП та містить декілька основних елементів: визначення порядку обміну та змісту інформації, якою обмінюються держави-партнери; вимоги до відбору кандидатів; визначення державного органу, відповідального за реалізацію угоди; порядок в'їзду працівників-мігрантів та необхідні для цього документи; гарантії умов праці іноземних працівників, що мають бути не гірші, ніж у національних працівників; мінімальні вимоги до контракту; порядок розгляду скарг та сперечань; умови соціального забезпечення тощо.

Зарубіжний досвід регулювання трудової міграції дуже важливий для України насамперед як для країни, що постачає на міжнародний ринок праці численних працівників. Варті вивчення діяльність відповідальних за регулювання трудової міграції адміністративних структур, моделі співпраці із приватними рекрутинговими агентствами, досвід міжнародної співпраці, практика соціального страхування та дипломатичного захисту, тощо.

Населення України, досить довгий час відірване від магістральних світових процесів, включилося до міжнародних міграцій конкретно в період їх надзвичайної інтенсифікації та урізноманітнення. Свобода пересування, одне із основоположних прав людини, відкрила для українців нові можливості, але створила й нові ризики. Особливо вони загострилися

останніми роками на тлі іноземної агресії, економічних труднощів та соціально-політичної нестабільності й полягають, як уже зазначалося, у: 1) значній інтенсифікації виїзду українців за кордон, передусім з метою на працевлаштування; 2) збільшенні серед емігрантів частки фахівців та молоді; 3) прискоренні трансформації частини тимчасової заробітчанської міграції на еміграцію для постійного проживання. Хоча наразі внаслідок несприятливої економічної ситуації та війни в Україна є не привабливою для іммігрантів з-за кордону, по причині що в умовах значного посилення контролю на зовнішньому кордоні ЄС на Середземномор'ї не можна не зважати також на можливість збільшення транзитного, та частково нелегального потоку через саму територію України на Захід. Можна зазначити що з одного боку, вірогідним є почастищення спроб проникнення нелегальних мігрантів в Україну з Туреччини через чорноморські порти, а з другого боку можна сказати, – можливість активізації потрапляння нелегалів через російсько-український кордон, зокрема, через його не контрольовану Україною ділянку. Враховуючи економічне становище України, доволі скромні наявні потужності для прийому біженців, практичну відсутність заходів із інтеграції мігрантів, навіть незначне збільшення обсягів прибуття шукачів притулку може перетворитися для країни на велику проблему. Вкрай серйозні виклики існують й у сфері внутрішньої міграції. Вони зумовлені тим, що масові переміщення населення, викликані російською агресією та воєнними діями на Сході країни, носили вимушений і в багатьох випадках раптовий та неочікуваний характер. Надання допомоги, зайнятості, освіти, облаштування, забезпечення доступу до медичної допомоги, соціальних послуг внутрішньо переміщених осіб належить до найтермінованіший завдань держави. Такі обставини значно підвищують вимоги до державної міграційної політики, так як основне їх завдання якої має полягати у забезпеченні найповнішого використання позитивного потенціалу міграції водночас із мінімізацією її негативних наслідків. Крім того, можна сказати, що враховуючи несприятливі тенденції демографічного розвитку, не далеку перспективу

дефіциту робочої сили, що може стримувати економічний розвиток, міграційна політика України повинна бути спрямованою на гальмування депопуляції, сприяння поверненню мігрантів до батьківщини, та передусім тих, хто виїхав з трудовими цілями й вважає свої перебування за кордоном тимчасовим, зменшення відтоку населення та заохочення імміграції працівників, потреба в яких відчувається інтеграцію мігрантів в інтересах і окремих осіб та економікою.

Ухвалення Урядом України у липні 2017 р. Стратегії державної міграційної політики на період до 2025 р. 436 сталося через місяць після того, як українці отримали можливість подорожувати територією ЄС без віз, що дуже великою мірою було результатом визнання значних успіхів, досягнутих державою в розбудові системи управління міграціями. Новий документ замінив Концепцію державної міграційної політики України 2011 р., яку серйозно критикували фахівці, та яка, до того ж, не відповідала ситуації в світі й в Україні, що останніми роками кардинально змінилася. Вироблення сучасних підходів до регулювання міграційних процесів було вкрай важливим внаслідок гібридної російської агресії проти України, викликаних нею масових внутрішніх переміщень у країні, набуття чинності Угодою про асоціацію з Європейським Союзом та переорієнтації вектору міграції українців в західному напрямку, значного посилення міграційного тиску на Європу тощо. На відміну від попередніх спроб концептуального осмислення міграційної політики держави Стратегія відзначається більш комплексним підходом та глибоким. Вона містить низку нових і прогресивних елементів, про які у попередніх політичних документах практично не йшлося мови. Зокрема можна виділити такі пункти як: передбачається знизити адміністративні бар'єри для свободи пересування населення України, переглянути дозвільний характер оформлення документів для виїзду/залишення за кордоном. Висувається завдання з сприяння реінтеграції українських мігрантів, які повертаються, розвитку співпраці з українською діаспорою й заохочення репатріації закордонних

українців. Відповідно до потреб соціального й економічного розвитку держави у Стратегії передбачено залучення висококваліфікованих іноземних фахівців, створення умов за для продовження періоду проживання іноземних студентів в Україні після завершення навчання. Окрему увагу слід приділити інтеграції іммігрантів в українське суспільство як двосторонньому процесу, в якому беруть участь й мігранти, так і місцеве населення. Пропонується запровадити механізм та програми регуляризації нелегальних мігрантів, які проживають в країні упродовж тривалого часу, мають роботу і сім'ї, не вчинили серйозних порушень закону, та не можуть з гуманітарних міркувань бути видворені. Важливе місце у стратегії приділено саме удосконаленню обліку, інформаційного та статистичного забезпечення міграційної політики, а також координації діяльності різних відомств, що, безперечно, треба зарахувати до позитивних рис документа. Не зважаючи на переваги стратегії, щодо неї є й застереження. По-перше, стратегія державної міграційної політики затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України, тобто іншими словами документом, рівень якого навряд чи відповідає гостроті міграційних проблем. Це тим більш невірно, що статтею 92 Конституції України чітко визначено, що засади регулювання демографічних і міграційних процесів визначаються виключно законами. Адже Україна входить в новий період розвитку міграційних процесів в умовах дедалі глибшої інтеграції з ЄС, можливостей набагато вільного пересування громадян завдяки безвізовому режимі і, в той самий час, значного відставання за рівнем доходів від сусідніх країн. Втрати населення внаслідок еміграції зростають, що вимагає найсерйознішого ставлення суспільства й влади. Вирішеність проблем внутрішньо переміщених осіб здатна інтенсифікувати цей процес. Тому у сфері внутрішньої міграції доцільно розширити зміст Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року за рахунок питань, що стосуються внутрішніх вимушених переміщень. В той самий час, можна зазначити, що концептуальні, стратегічні та програмні документи з питань ВПО мають бути вбудовані в

загальний контекст міграційної політики. Сенс міграційного законодавства України необхідно скоординувати із законодавством України про внутрішньо переміщених осіб. Законодавча база розв'язання проблем ВПО потребує дальшого удосконалення. Особисто, Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" потрібно додати визначенням механізмів фінансового, кадрового, організаційно-управлінського, наукового, інституційного, інформаційного забезпечення його впровадження. З ціллю забезпечення виборчих прав ВПО необхідно внести зміни у виборче законодавство.

Також існує доцільність удосконалення законодавства, передусім податкового, що регулює підприємницьку діяльність, яка здійснюється громадськими об'єднаннями та безпосередньо або через створені ними юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті громадського об'єднання та сприяє її досягненню; розроблення концепції регіональної інтеграції ВПО у приймаючі громади, що передбачатиме підтримку їх підприємницької активності з урахуванням необхідності забезпечення балансу інтересів приймаючих громад і вимушених переселенців; закріплення в законодавстві податкових пільг для соціальних підприємств, безпосередньо для тих, хто надає допомогу у вирішенні соціальних проблем ВПО; затвердження необхідних змін в податковому кодексі, Законі України «Про концесії» саме для забезпечення можливості використання інноваційного та підприємницького потенціалу ВПО у розвитку територіальних громад; створення на базі громадських організацій приватно-державного консорціуму допомоги ВПО; визначення механізмів реалізації комплексної Стратегії підтримки та розвитку підприємництва серед ВПО та залучення потенціалу підприємців – ВПО на потреби приймаючих громад на засадах балансу соціального діалогу й інтересів. У сфері зовнішньої міграції головне завдання держави полягає в усуненні негативних чинників, які змушують українців залишати Батьківщину, що передбачає зменшення бідності, створення нових робочих

місце із гідною оплатою праці; захист навколишнього середовища; покращення систем охорони здоров'я та освіти; забезпечення ефективного управління; належне функціонування соціальних ліфтів; прав людини; верховенства права; суспільної і особистої безпеки, та звичайно, припинення збройного конфлікту та реінтеграцію окупованих територій держави. Однак, поки ці завдання ще не виконано, необхідно забезпечити погодження державної міграційної політики з певними цілями та напрямками розвитку держави у пріоритетних галузях економіки, визначити обсяги, структуру та якісні характеристики робочої сили (у тому ж числі зовнішніх та внутрішніх мігрантів), в якій виникає потреба. Основних зусиль потрібно докласти, щоб впорядкувати найбільш чисельний та соціально значущий міграційний потік, тобто іншими словами кажучи, трудову міграцію українців за кордон.

Необхідно активізувати залучення українських фахівців, які проживають за кордоном, до спільних з українськими науковими установами досліджень, підтримувати технічні, наукові, бізнесові зв'язки з науковцями в діаспорі, які створюють можливості для інноваційних інвестицій й для наукових досліджень в Україні. Як при поверненні, так і на всіх етапах міграційного циклу, дуже важливе значення має надання мігрантам адекватної та своєчасної інформації із усіх пов'язаних з міграцією аспектів. В зв'язку із цим варто зазначити щоб створити національний інформативно-комунікативний портал, де б розміщувалася актуальна інформація про небезпеки нелегальної міграції й можливості легальної міграції, імміграційне законодавство, митних правил, політику основних країн призначення українських мігрантів, відновлення документів, можливостей переказів коштів та соціального страхування, пропозицій щодо працевлаштування та відкриття власного бізнесу в регіонах виходу мігрантів, списку неурядових організацій, які надають мігрантам допомогу, тощо. Бажано, було б щоб за прикладом Польщі такий сайт був би інтерактивним і мігрантним, потенційні мігранти могли б звернутися до відповідних органів виконавчої влади із конкретними питаннями та гарантовано отримати на них відповіді.

Поширенням інформації для мігрантів мають активніше займатися дипломатичні та консульські установи за кордоном, засоби масової інформації. Українським властям важливим напрямом роботи повинно стати насамперед це забезпечення зокрема пенсійного, соціального захисту мігрантів, що особливо актуально в умовах пенсійної реформи в Україні, у ході якої значно підвищено тривалість страхового стажу для набуття права на пенсію. Через це основним завданням є забезпечення трансферу здобутих мігрантами під час роботи за кордоном прав з соціального страхування, укладання певних та відповідних угод з державами перебування, розроблення доступних та дуже надійних механізмів реалізації вже досягнутих міждержавних домовленостей. Намагатися не допустити, щоб українці залишалися за кордоном довше, ніж вони планували, лише із тієї причини, що в разі повернення на Батьківщину вони втратять можливість скористатися із зароблених матеріальних прав в галузі соціального страхування. В той самий час потрібно звертати увагу, що далеко не всі українські трудові мігранти охоплені соціальним страхуванням у країнах перебування. Зокрема, досить велика частина з них виконують оплачувану роботу не за трудовими, а саме за цивільно - правовими угодами, що не передбачають сплати соціальних внесків.

Стосовно політики щодо імміграції іноземців, враховуючи демографічну кризу в Україні та міграційний тиск на Європу, який у перспективі лише посилюватиметься, варто розробляти механізми певних дій у разі раптового і масового прибуття шукачів притулку. Виконання міжнародних зобов'язань щодо надання притулку біженцям варто розвинути до рівня надання їм реальної допомоги в інтеграції в українське суспільство, створенні умов для належного самозабезпечення, вивченні мови. Гнучкішим має бути ставлення до нелегальних мігрантів, щоб не залишати людей за правовим полем. У разі неможливості депортації нелегалів на мою думку, їм повинна надаватися можливість на законних підставах жити й працювати в Україні. У той самий час, варто посилити відповідальність за незаконне ввезення мігрантів,

отримання контрабандистами фінансової або іншої матеріальної вигоди, особливо за обставин, які загрожують життю та здоров'ю людей.

Поки різні аспекти міграції належать саме до компетенції різних відомств, вкрай дуже гострим видається питання координації їх діяльності. Варто повернутися до ідеї створення постійно діючої міжвідомчої комісії при Кабінеті Міністрів України, яка б створювалася із представників центральних та місцевих органів влади й займається розробленням та оцінкою відповідної політики, залучити до її роботи кваліфікованих експертів, представників неурядових структур, у тому числі й організацій мігрантів. Немало важливим для розв'язання міграційних проблем, які наразі в політичному дискурсі в Україні практично відсутні, є саме підвищення зацікавленості у них парламенту. Народні обранці мають повноваження не лише піднімати ці питання на найвищому законодавчому рівні, а й до того ж сприяти міжнародному діалогові через різні форми міжпарламентської взаємодії. Надію надає, створення навесні 2018 р. міжфракційної групи депутатів із питань міграції. Певні можливості для формування й реалізації міграційної політики держави мають органи місцевого самоуправління, де, перш за усе в регіонах, охоплених масовими міграційними переміщеннями, доцільно створити спеціальні підрозділи, міжвідомчі робочі групи, та обов'язково підвищувати рівень обізнаності державних службовців у сфері міграції, залучати представників із місць до дискусій та обговорень міграційних проблем як на рівні держави, так само й на міжнародному рівні.

Висновки до 3 розділу:

Отже, країни-реципієнти відіграють основну й важливу роль в формуванні режиму міжнародної трудової міграції, так як саме вони визначають процедури допуску працівників на свою територію, видачі віз та дозволів на працевлаштування. У разі порушення прав працівників, конфліктні ситуації врегульовуються відповідно до законів країн перебування та їхніми судовими органами. Натомість країни-донори мають

досить сильно обмежені можливості впливу на трудову зайнятість громадян за кордоном. Попри це дедалі більше держав-експортерів робочої сили вдаються до розроблення й впровадження державної політики саме до зовнішньої зайнятості.

Також підводячи підсумок розділу, можна приділити увагу, що основними напрямками регулювання трудової міграції є: захист прав й інтересів громадян України, регулювання працевлаштування іноземців в Україні відповідно до потреб національного ринку праці працевлаштованих за кордоном. Виконання цих завдань покладено на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику саме в сфері зайнятості населення й трудової міграції. Його повноваження, у тому числі й у сфері міграції, прописані в законі, що є дуже важливою новелою, так як до ухвалення нового законодавства про зайнятість спеціалізований орган виконавчої влади в сфері регулювання трудової міграції не визначався. Ухвалення цих законів викликало подальші зміни у законодавстві, приведення у відповідність чисельних підзаконних актів. До прикладу, у 2012р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань осіб і біженців, які потребують додаткового або тимчасового захисту», яким внесено зміни до 24 законів.

ВИСНОВКИ

Чималий зовнішні міграції мають електоральні наслідки одразу на кількох тематичних рівнях. Насамперед вони самим фактом свого існування утворюють проблемне поле, яке стає предметом електорального дискурсу та протистояння політичних опонентів. Таке протистояння має як популістський, так й концептуальний рівень. На популістському рівні прихильники ідеї позитивного значення зовнішніх міграцій намагаються скористатися електоральною прихильністю мігрантів, а й їх опоненти експлуатують ксенофобські настрої суспільства та упередженість саме до іммігрантів.

Прихильники міграцій наполягають на таких пунктах, що це явище є атрибутивною ознакою глобалізму, а оскільки механізми дії та інерція глобалізаційного “мегатренду” безальтернативні, то масштабні міграції слід сприймати аналогічно – як безальтернативні. Також важливо зазначити, що згідно з цим концептуальним підходом, масштабна імміграція має для сучасної України не просто позитивне, а по-справжньому рятівне значення, оскільки вона закриває виробничі порожнини, що утворюються у результаті трудової міграції мільйонів українців за кордон.

Електоральні наслідки масштабних зовнішніх міграцій полягають також в тому, що у разі наділення іммігрантів виборчим правом, вони набувають статусу повноцінної електоральної сили, спроможної істотно вплинути якщо не на загальнонаціональний результат виборів, то, принаймні, на регіональний рівень, в межах якого концентрація іммігрантів є найвищою.

Кінець кінцем, статусом істотного електорального фактора володіє не лише масштабна зовнішня міграція, а й насамперед міграція внутрішня. Якщо на загальнонаціональному рівні сумісний баланс електоральної підтримки у результаті внутрішніх міграційних процесів залишається на попередньому щаблі, то на регіональному рівні внаслідок перерозподілу електорату можливі істотні відмінності від показників попередніх виборів.

Дослідження проблеми життєвих стратегій трудових мігрантів дозволяє зробити наступні висновки.

По-перше, міграція як один з найважливіших демографічних процесів відбувається одночасно у часі та просторі, й має досить широке значення. Саме тому на сьогоднішній день сучасна наука не має універсальної концепції із цього приводу. У цілому, сучасні науковці виокремлюють такі три основні підходи до розуміння міграції: по-перше, це, міграція розуміється як просторовий рух осіб, незалежно від його кінцевих цілей та характеру. Це можуть бути як короткострокові, так і тимчасові поїздки; по-друге, міграцією називається переїзд особи із однієї держави до іншої з ціллю зміни місця проживання назавжди або на деякий час; по-третє, міграцією вважають як процес просторового руху особи, який в кінцевому результаті завжди призводить до територіального перерозподілу населення як у країні-реципієнті, так й у країні походження.

Різновидом окремого міграційного потоку є трудова міграція, сенс якої полягає у праві індивідуума на реалізацію його професійної діяльності із метою одержання за свою працю матеріальної винагороди.

Трудова міграція населення є просторово-часове, добровільне чи вимушене переміщення особи чи групи людей між регіонами, населеними пунктами всередині країни та за її межами. Основним чинником яких є працевлаштування на новому робочому місці або його пошук, внаслідок чого часто відбувається тимчасова або постійна зміна проживання.

Розробка системи вимірів міграційної активності населення має неабияке значення для формування міжкультурного менеджменту, так як елементи культури це є ключовими детермінантами не просто поведінки особи-мігранта, а його життєвих пріоритетів, способах інтеграції у місцеві громади та руху по напрямку. Вони повинні бути включені у побудову системи індикаторів діагностики та оцінювання причинно-наслідкових зв'язків особи - мігранта з середовищем його існування.

За роки незалежності України значно активізувалися процеси трудової

міграції, у тому числі і міжнародної. У середньому на термін від 1 місяця до 1 року за кордон виїжджають на заробітки близько 5 млн. українських громадян. Міграція відбувається не тільки з міст, але і з сільської місцевості, особливо із прикордонних областей. Зазвичай, залишають свої домівки особи в найбільш працездатному віці це - 35-40 років, до того ж більше половини з них, а саме 60-65%, складають чоловіки. Тобто можна спостерігати масштабний експорт трудових ресурсів нашої держави.

За географічною спрямованістю до країн призначення в 2013-2018 рр. можна спостерігати такий розподіл трудових мігрантів:

- зменшилась питома вага трудових мігрантів до Російської Федерації (причому у жінок було відмічено найбільші зміни - 9,5 в.п., у чоловіків на 1,7 в.п., у міського населення на 3,7 в.п., а у сільського населення на 5,3 в.п.); до італії збільшення питомої ваги спостерігалось у жіночого та міського населення, відповідно на 5,1 та 0,2 в.п. Трохи відбулося не значне зменшення питомої ваги яке спостерігалось у сільського населення – на 0,8 в.п. та у чоловіків – на 3,5 в.п.;
- основними країнами-реципієнтами залишаються Іспанія, Польща та Німеччина, про що свідчить збільшення значення середнього показника питомої ваги відповідно: на 6,4 в.п; 1,7 в.п. та 2,4 в.п. серед досліджуваної групи населення.

В Україні міграційна складова небезпеки сепаратизму пов'язана насамперед з наслідками бездержавності та тривалого існування у складі російської та радянської імперій, де внаслідок масових цілеспрямованих міграцій руйнувалася етнічна гомогенність, посилювалася русифікація. Що ж до сучасних міграційних процесів, частка мігрантів, тобто іноземців, які мають право на проживання в країні, є занадто низькою, аби впливати на соціополітичний клімат й геополітичну орієнтацію. Зміни етнічного складу обумовлені імміграцією, не впливають на електоральні симпатії хоча б по тій причині, що мігранти фактично позбавлені права на участь у політичному житті України. Конституція і законодавство України чітко визначають коло

суб'єктів, які мають особливе право брати участь у виборах, всеукраїнських та місцевих референдумах. Згідно з ст. 70 Основного Закону таким правом володіють тільки громадяни України, якщо вони досягли 18-річного віку та є дієздатними.

Отже, підводячи підсумок, можна зазначити, що мігранти, навіть ті, які на законних підставах проживають на території України, не володіють активним (правом обирати) й пасивним (бути обраним) виборчим правом та правом брати участь в референдумах. Це право належить тільки громадянам держави. Тому іноземці, які постійно мешкають в Україні, не мають права голосувати на місцевих й загальних виборах, виходячи з вищесказаного впливати на політичний вектор розвитку держави вони не в праві. Натомість мігранти можуть створювати громадські об'єднання та провадити громадську діяльність. Набагато серйозніший вплив на зміну етнічного складу, ідентичності населення України й геополітичної орієнтації чинять не новоприбулі мігранти, а саме національні меншини, які тривалий час проживають в Україні, та їх етнічні Батьківщини. Які захищають права своїх національних меншин, втручаючись у внутрішні справи України і висуваючи до неї етнотериторіальні й етнополітичні претензії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – Москва: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Барсукова Т.И. Трансформация семейно-брачного поведения трудовых мигрантов / Т. И. Барсукова, Л. А. Часовская / Общество: социология, психология, педагогика. - 2016. - № 7. - С. 9–12.
1. Безрукова Н. В. Міграція робочої сили з України до ЄС: аналіз особливостей та наслідків [Електронний ресурс] / Н. В. Безрукова, В. А. Свічкарь // Бізнес інформ. – 2016. – № 2. – С. 21–27. – Режим доступу: http://business-inform.net/export_pdf/business-inform-2016-2_0-pages-21_27.pdf
2. Бергер П. Социальное конструирование реальности: трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. - М.: Медиум, 1995. - 323 с.
3. Бовина, И. Б. Теория социальных представлений: история и современное развитие / И. Б. Бовина // Социологический журнал. - 2010. - № 3 - С. 5-20.
4. Булавинець В. М. Доходи трудових мігрантів як важливе джерело доходів домогосподарств // В. М. Булавинець // інвестиції: практика та досвід, - 2015. - № 10. - С. 54–56.
5. Буров і. Трудова міграція як наслідок соціально-економічної політики України 2014-2018 рр. / і. Буров // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. зб. наук. праць. Вип. 6 (20). - Київ: інститут соціології НАН України, 2018. - С. 166-170.
6. Волоско Я. О. Міжнародна трудова міграція населення: причини виникнення та наслідки для економіки /Я. О. Волоско // Львів: Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. - 2015. - № 824. - С. 21–26.
7. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / И.

- Гофман. - М.: КАНОН-пресс, 2000. - 304 с.
8. Данильяк О. Г. Соціологія. Підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильяк, О.П. Дзьобань, С. і. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О.Г. Данильяна. - Харків: Право, 2009. - 208 с.
 9. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
 10. Ємельянова Т. П. Особливості соціальних уявлень про росіян у жителів Чехії та США / Т. П. Ємельянова, А. С. Паттісон // Психологічні дослідження. – 2010. - №5. – С.13-21.
 11. Жадан і. В. Соціальні уявлення молоді. Особливості та шляхи формування: колективна монографія / і. В. Жадан. - К.: 2007. - 218 с.
 12. Зареєстрована трудова міграція. Аналітика // Державна служба зайнятості, 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infocfiles/analitika_0.doc
 13. Зовнішня трудова міграція населення (за результатами модульного вибіркового обстеження). Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. - Київ, 2017. - 36 с.
 14. Качурець і. Теоретичні аспекти впливу міграційних процесів на зовнішню політику та національну безпеку України [Електронний ресурс] / і. Качурець // Зовнішня політика і міжнародні відносини. – <http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/2305/1/100-35.pdf>.
 15. Кислицина О. Концепція регулювання міжнародної трудової міграції України в умовах глобалізації / О. Кислицина // Культура народів Причорномор'я. - 2011. - № 197. - С. 62–66.
 16. Кількість імігрантів та емігрантів. Державна служба статистики України, 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ds/mr/km_sex_all_flow_e.xlsx .
 17. Кінця-краю не видно: трудова міграція з України може сповільнитися, проте, швидше за все, триватиме // voxukraine [Електронний ресурс]. –

- Режим доступу:<https://voxukraine.org/uk/kintsya-krayu-ne-vidno-trudova-migratsiya-z-ukrayini-mozhe-spovilnitisya-prote-shvidshe-za-vse-trivatime/>.
18. Кульчицька К. Неврегульована і вимушена міграція з України до ЄС перед отриманням безвізового режиму: можливі наслідки та очікування / К. Кульчицька, і. Сушко // Європа без бар'єрів. - 2017. - 8 с.
 19. Лапин Н. И. Функционально-ориентирующие кластеры базовых ценностей населения России и её регионов / Н. И. Лапин // Социологические исследования. - 2010. - № 1. - С. 28–36.
 20. Лапшина і. Класифікація міграцій, поведінкові аспекти мігрантів, мотивацій і процесу прийняття рішень [Електронний ресурс] / і. Лапшина. Режим доступу
http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Prvs/2012_2/201.pdf.
 21. Лібанова Е. М. Бідність+ населення України: методологія, методика та практика аналізу / Е. М. Лібанова. – К. : КНЕУ, 2008. – 328 с.
 22. Лібанова Е. М. Ринок праці в економічній системі : [навч. посіб.] / Е. М. Лібанова, Д. П. Мельничук. – Житомир : ЖіТі, 2002. – 260 с.
 23. Малиновська О. А. Від аналізу – до розробки концепції особливості міграційної ситуації в Україні / О. А. Малиновська // Політика і час. – 1995. – № 10. – С. 45-51.
 24. Малиновська О. А. Наслідки міжнародної міграції населення України та політико-управлінські дії щодо їх врегулювання. Аналітична записка / О. А. Малиновська // Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. : <http://www.niss.gov.ua/articles/562/>
 25. Малиновська О. А. Орієнтири міграції / О. А. Малиновська // Політика і час. – 1994. – № 4. – С. 12–18.
 26. Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування: аналітична доповідь / О. А. Малиновська. – К. : НіСД, 2011. – 40с
 27. Международная конвенция о защите прав всех трудящихся- мигрантов и членов их семей // Права трудящихся-мигрантов. Изложение фактов.

- Женева: ООН, 2003. – (Серия “Права человека”. – № 24).
28. Мельниченко О. Теоретичні засади регуляторного впливу держави на трудову міграцію / О. Мельниченко // Держава і ринок. - 2010. - С. 125–130.
 29. Міграція // Географічна енциклопедія України: В 3 т. Т. 2. / Ред. кол.: О. М. Маринич (відповід. ред.) [та ін.]. – К.: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1990. – 359 с.
 30. Міграція // Економічна енциклопедія : В 3 т. Т. 2 / Редкол. : С. В. Мочерний (відповід. ред.) [та ін.]. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 385 с.
 31. Міграція як чинник розвитку в Україні: Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією та їхнього впливу на розвиток України /Міжнародна організація з міграції (МОМ). Представництво в Україні. - К., 2016. – 140 с.
 32. Мид Дж. Г. Философия настоящего / Дж. Г. Мид. - М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. - 272 с.
 33. Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. - Київ: БЛАНК-ПРЕС, 2015. - 100 с.
 34. Міфи і факти про українську трудову міграцію до країн Вишеграду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo-gl.su/MUTQ>.
 35. Московичи С. Социальное представление: исторический взгляд / С. Московичи // Психологический журнал. – 1995. – Т. 16. – № 1. – С. 3-18; № 2. – С. 3-14.
 36. Народонаселение. Энциклопедический словарь / [гл. ред. Г.Г.Меликьян]. – М. : Большая Рос. энцикл., 1994. – 640 с.
 37. Населення України. Трудова еміграція в Україні / ред. рада: Е. М. Лібанова, О. В. Позняк, О. А. Малиновська. - Київ: ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 233 с.
 38. Наумова Н.Ф. Жизненная стратегия человека в переходном обществе / Н. Ф. Наумова // Социологический журнал. - 1995.- № 2. - С. 5–22.

39. Орловська Ю. Аналіз формування глобального ринку кваліфікованих кадрів / Ю. Орловська, і. Реліна // Економічний аналіз. – 2012. - Випуск 10. Частина 1. - С. 309–312.
40. Пальян З. О. Статистична оцінка демографічних перспектив регіонів України / З. О. Пальян // Проблеми статистики : зб. наук. Праць Науково-технічного комплексу статистичних досліджень / [ред. О. О. Васечко та ін.]. – К. : ДП “інформаційно-аналітичне агентство”, 2007. – Вип. 8. – С. 170–174.
41. Пелка К. Характеристика концепції міграційної політики України та напрями її розвитку / К. Пелка // Наукові праці МАУП. - 2018. - Вип. 2(37). - С. 66–71.
42. Перелік міжнародних договорів України з питань праці, зайнятості, соціального забезпечення, захисту дітей та гендерної рівності / Міністерство соціальної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/files/international/pmd.docx>.
43. Петрова Т. Міграція населення як фактор пропозиції робочої сили на ринках праці України / Т. Петрова // Україна: аспекти праці. – 1997. – № 6. – С. 42–45.
44. Піча В.М. Соціологія: загальний курс. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України / В.М. Піча— К.: Каравела, 2000. – 248 с.
45. Позняк О.В. Зворотна міграція до України: обсяг і характеристики поверненців / О. В. Позняк // Демографія та соціальна економіка. - 2019. - № 1 (35). - С. 82-96.
46. Почебут Л.Г. Социальная психология / Л. Г. Почебут, И А. Мейжис. – СПб.: Питер, 2016. – 672 с.
47. Природний рух населення // Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
48. П'ятковська О. Класифікація видів міжнародної трудової міграції: окреслення операційних понять / О. П'ятковська // Галицький

- економічний вісник. – 2011. – № 1(30). – С.30–34.
49. Резник Т.Е., Резник Ю.М. Жизненное ориентирование личности: анализ и консультирование / Т. Е, Резник, Ю. М. Резник // Социологические исследования. - 1996. - № 6. - С. 110–119.
 50. Резник Т.Е., Резник Ю.М. Жизненные стратегии личности / Т. Е, Резник, Ю. М. Резник // Социологические исследования. - 1995. - № 4. - С. 100–105.
 51. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять / О. Ровенчак // Політичний менеджмент. - 2006. - № 2 (17). - С. 127-139.
 52. Розміщення продуктивних сил України: [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / С. і. Дорогунцов, Ю. і. Пітюренко, Я. Б. Олійник та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 245 с.
 53. Романенко і. О. Механізм державного регулювання міграційного переміщення трудоактивного населення України / і. О. Романенко // Модернізація стратегій економічного розвитку в умовах глобальної нестабільності: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22-23 листопада 2012 р.). – К. : КНЕУ, 2012. – С. 441– 444.
 54. Романенко Т. і. Особливості міжнародної міграції висококваліфікованих працівників в умовах глобалізації / Т. і. Романенко // Проблемы и перспективы сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках ЧЭС и ГУАМ (сб. научных трудов). – 2008. - Т. 1.- С. 339-344.
 55. Романенко і. Причини і наслідки інтелектуальної трудової міграції // Актуальні питання фінансово-економічного розвитку держави та регіонів: зб. тез наукових робіт Міжнародної наук.- практ. конференції. - Київ, 2014. - С. 113–117.
 56. Романюк М. Міграції населення України за умов перехідної економіки Методологія і практика регулювання / М. Романюк. – Львів : Світ,

1999. – 292 с.
57. Росія виходить із моди: названо основні тренди трудової міграції українців. Перший український інформаційний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.5.ua/ru/ekonomyka/rossyia-vikhodyt-yz-modi-nazvani-osnovnie-trendi-trudovoimyratsyy-ukrayntsev-208321.html>.
58. Саати Т. Аналитическое планирование / Т. Саати. – М. : Радио и связь, 1991. – 224 с
59. Самойлюк Н.В. Незаконная миграция и региональная безопасность / Н.В. Самойлюк // Ойкумена. Регионоведческие исследования. - 2013. - № 3. - С. 43–50.
60. Синельников А.Б. Брачность и рождаемость без двойных гендерных стандартов / А. Б. Синельников // Демоскоп Weekly. - 2017. - № 725–726. - С. 1–10.
61. Соціально-економічне становище регіонів України Сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
62. Статистичний щорічник України за 2018 рік / Укрстат / За ред. і. М. Жук; відп. за вип. О. А. Вишневська. - Київ: Державна служба статистики України, 2018. - 239 с.
63. Томас У. Польский крестьянин в Европе и Америке / У. Томас, Ф. Знанецкий // Контексты современности. Хрестоматия. – Казань: АБАК, 1998. - С. 141–225.
64. У 2019 році трудові мігранти переведуть в Україну 12,2 млрд дол. НБУ // [112.ua](https://ua.112.ua/ekonomika/u-2019-rotsi-trudovi-mihranty-perevedut-v-ukrainu-122-miliarda-dolariv-nbu-479850.html) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/ekonomika/u-2019-rotsi-trudovi-mihranty-perevedut-v-ukrainu-122-miliarda-dolariv-nbu-479850.html>.
65. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – К., 2018. – 396 с.
66. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 4 (17) /

- Головні редактори д. екон. н. В.М.Ворона, д. соціол.н. М.О.Шульга. – Київ: інститут соціології НАН України, 2017. – 550 с..
67. Хорни К. Невроз и развитие личности / К. Хорни. -. М.: Смысл, 1996. - 39 с.
68. Хрупович С. Є. Міжнародна міграція робочої сили у світогосподарській системі / С. Є. Хрупович // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих учених «Соціально-економічні аспекти розвитку економіки», 27-28 квітня 2017 року. - Тернопіль: ТНТУ, 2017. - С. 180–182.
69. Чому українці виїжджають за кордон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipress.ua/news/chomu_ukraintsi_vyizhdzhayut_za_kordon_infografika_146097.html.
70. Шульга Н.А. Великое переселение народов: репатрианты, беженцы, трудовые мигранты / Н.А. Шульга. – К. : ИС НАНУ, 2002. – 687 с
71. Шюц А. Возвращающийся домой / А. Шюц // Социологические исследования. - 1995. - № 2. - С. 139–142.
72. Юридична енциклопедія. В 6 т. Т 3. / Ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. – К. : «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2001. – 841 с.
73. Юськів Б. М. Глобалізація і трудова міграція в Європі: монографія / Б. М. Юськів. – Рівне : видавець О. М. Зень, 2019. – 258 с.
74. Ядов В.А. Возможности совмещения теоретических парадигм в социологии / В. А. Ядов // Социологический журнал. - 2003. - № 3. - С. 5–19.
75. Bodieu P. Le sens en pratique. Approche sociopraxématique des personnes /Bodieu P. - Paris, 1980. - 475 p.
76. Chmielewska i. Obywatele Ukrainy pracujący w Polsce – raport z badania: Badanie zrealizowane w 2015 r. / 83Chmielewska i., Dobroczycki G., Puzynkiewicz J. // Narodowy Bank Polski, 2015. - 33 s.
77. Hilgard E. R. Human motives and the concept of the self / Hilgard E. R. //

- The study of personality. - New York, 1954. – 255 p.
78. international Migration Report 2017: Highlights // United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2017. - 38 p.
79. Kahneman D. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk / Kahneman D., Tversky A. // *Econometrica*. - 1979. - Vol. 47. - P. 24–38.
80. Luckmann T. The Moral Order of Modern Societies, Moral Communication and indirect Moralizing / Luckmann T. // *Konfigurationen Lebensweltlicher Strukturphänomene*. Leske & Budrich, Oplanden, 1997. – 234 p.